

HENKILÖKOHTAINEN HENGELLISYYDEN KOKEMUS KRISTILLISISSÄ OPINNOISSA

Terhi Kuortti
Opinnäytetyö, syksy 2013
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Diakonisen sosiaalityön
suuntautumisvaihtoehto
Sosionomi (AMK) diakoni

TIIVISTELMÄ

Kuortti, Terhi. Henkilökohtainen hengellisyyden kokemus kristillisissä opinnoissa, syksy 2013, 49 sivua, 4 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, diakonisen sosiaalityön suuntautumisvaihtoehto, Sosionomi (AMK) -diakoni.

Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, joka kuuluu fenomenologisen tieteenfilosofian suuntaukseen. Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää sosionomi-diakonikoulutuksen kristillisten opintojen sisältöjen ja ammattiin valmistuvien opiskelijoiden oppimiskokemusten välistä yhteyttä hengellisyyden näkökulmasta. Vastauksia etsitään kysymyksiin: mitä opiskeluaikana tapahtuu, mitkä opinnot jäivät muistiin ja mihin opintoihin liittyi hengellisiä kokemuksia. Viitekehystenä työssä on neljä käsiteparia, jotka kuvaavat hengellisen kasvun prosessia. Tutkimusmenetelmänä on käytetty teemahaastatteluja sekä sisällön analyysiä. Tutkimuksen taustatietona on käytetty opintosuunnitelmaa, josta tutkimuksessa on käytetty vain kristillisten opintojen sisältöjä. Myös Diakin arvoja, strategiaa ja diakilaista pedagogiikkaa, DIAKpedaa, on selvitetty opetuksen perustana olevina käsitteinä. Ajallista perspektiiviä työhön on haettu kristillisten aineiden yliopettajan haastattelulla, jonka avulla selvitettiin, onko hengellisyyttä ollut opetuksessa aikaisempina vuosina enemmän ja onko ehkä opetussuunnitelmissa ollut enemmän tilaa hengellisyydelle kuin nykyään.

Opinnäytetyön tutkimusaineisto kerättiin teemahaastatteluilla vuoden aikana Diakonia-ammattikorkeakoulun Helsingin toimipisteessä. Haastateltavina olivat nainen ja mies, jotka parhaillaan opiskelivat sosionomi-diakoneiksi. Haastattelujen avulla oli tarkoitus selvittää heidän määrittelynsä hengelliseksi oppimiskokemukseksi ja tutkia henkilökohtaisten hengellisyyden kokemusten sisältöjä peilaamalla niitä opintosuunnitelmaan. Joissakin hengellisissä aiheissa opiskelijoiden pohdinta syveni vuoden aikana, kun taas joissain aiheissa keskustelua ei syntynyt vuoden aikanakaan paljon. Viimeisessä haastattelussa opiskelijat pohtivat, näkyykö hengellisyys opinnoissa enemmän alussa, keskivaiheilla vai lopussa. Haastateltavien opiskelijoiden kokemus oli, että hengellisyys ohenee opintojen loppupuolella. Kristillisissä opinnoissa koetut hengellisyyden kokemukset ovat subjektiivinen kokemus ja opiskelijoiden persoonallisuus vaikuttaa kokemukseen. Vaikka hengellisiä kokemuksia ja hengellistä kasvua on tutkittu paljon, on aiheelle hyvä antaa opiskelijoiden ääni nyt ja tulevaisuudessa, koska sosionomi-diakoniopintojen aikana voidaan kokea merkittäviäkin hengellisiä oppimiskokemuksia, jotka heijastuvat myös opiskelijan muuhun elämään.

Hengellisistä oppimiskokemuksista työssä käytetään pääosin termejä hengellinen kokemus ja uskonnollinen kokemus.

Asiasanat: hengellinen identiteetti, hengellinen oppimiskokemus, hengellisyys, opiskelu, kristilliset opinnot, opintokokonaisuus

ABSTRACT

Kuortti, Terhi. Personal spiritual experience in Christian studies. 49 p., 4 appendices. Language: Finnish. Järvenpää, Autumn 2013. Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services, Option in Diaconal Social Work. Degree: Bachelor of Social Services.

This thesis is a qualitative study, which was to describe the context the phenomenological philosophy of science orientation. The aim of the study was to describe the context between spiritual growth and the requirements of a programme. The focus is on what happens during the studies, what remains in memory and which part of the studies are related to spiritual experiences.

Spiritual experiences and spiritual growth have been studied extensively, but the personal nature of the topic is interesting to study further. The background information for this study has been gathered from Diak values, strategy, and pedagogy called DIAKpeda. Spiritual learning experiences regarded as part of the spirituality and the main study materials consisted of a curriculum of Christian study materials, as well as social competence and the knowledge-based degree programme requirements.

Principal Lecturer of Christian Studies Pekka Launonen was interviewed. The purpose of this interview was to determine whether spirituality has today had more importance in the teaching earlier than has today. Two students studying in the programme of Diaconal Social Services were interviewed. The purpose of the interviews was to find out their own experiences. There were three interviews during one year. The interviewees mentioned the feelings of spiritual knowledge and learning individually experienced. They had realized the meaning of the silence and the importance of a multidimensional connection to God.

Keywords: spiritual identity, spiritual learning experience, spirituality, study, Christian studies, study

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 HENGELLISYYS OSANA IDENTITEETTIÄ.....	7
2.1 Teoriaa hengellisyydestä ja henkisyydestä	7
2.2 Hengellinen identiteetti kasvaa opintojen aikana.....	7
3 HENGELLINEN OPPIMISKOKEMUS.....	10
3.1 Yleistä oppimisesta	10
3.2 Hengellinen ja uskonnollinen kokemus tieteen näkökulmasta.....	10
3.3 Hengellinen oppimiskokemus maallikon näkökulmasta.....	13
3.4 Hiljaisuuden vaikutus oppimiskokemuksissa	15
4 HENGELLISYYS DIAKIN JÄRVENPÄÄN TOIMIPISTEESSÄ.....	17
4.1 Opetuksen perustana olevia asioita	17
4.2 Hengellisyyden toteutuminen opinnoissa eri aikoina	18
5 TUTKIMUSPROSESSIN KUVAUS.....	23
5.1 Neljä teemaa	23
5.2 Apuotsikot.....	23
5.3 Keskustelujen peilaaminen opintosuunnitelmaan.....	24
5.4 Hengellisen kokemuksen määrittelyä haastattelutilanteissa.....	24
6 TUTKIMUSMENETELMÄT	26
6.1 Teemahaastattelut.....	26
6.2 Sisällönanalyysi.....	27
7 AINEISTON ANALYYSI JA TULOKSET	30
7.1 Aikuinen usko – lapsen usko	30
7.2 Ilo - vastoinkäymiset.....	32
7.3 Kokonainen – keskeneräinen	33
7.4 Hiljainen tieto – kirjaviisaus	35
7.5 Yhteys	36
8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS.....	38
9 YHTEYS HERKKYYDEN KAUTTA.....	41
LÄHTEET.....	42
LIITTEET	46

Liite 1. Kristillisten aineiden yliopettajan haastattelukysymykset	46
Liite 2. Työn viitekehys käsittekarttana	47
Liite 3. Opiskelijoiden hengellisyyden kokemuksia opinnoissa	48
Liite 4. Opiskelijoiden 3. haastattelun kysymykset.....	49

1 JOHDANTO

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia henkilökohtaisia hengellisyiden kokemuksia, joita opiskelija voi kokea sosionomi-diakoniopintojen aikana. Tätä tematiikkaa lähestytään haastattelemalla opiskelijoita, jotka kertovat aiheesta oman subjektiivisen kokemisen kautta. Opiskelijoiden henkilökohtaisia, hengellisyiden kokemuksia kuvataan mahdollisimman autenttisine ja yksilöllisesti koettuina. Tätä kokemuspintaa peilataan alan kirjallisuuteen ja teorian tietoon. Eri oppilaitoksissa opiskelevien oppimisprosessia on tutkittu paljon. Tässä opinnäytetyössä kuvataan oppimisprosessia yleisellä tasolla. Lähteinä työssä on käytetty luentoja ja kirjallisuutta sekä Diakonia-ammattikorkeakoulun (Diak) opintosuunnitelmasta kirkollisten opintojen osuutta. Myös oppimispäiväkirjaan on tehty viittaus.

Opinnäytetyön toteuttamisessa oli tärkeää huomioida ne hengelliset oppimiskokemukset, joita haastateltavilta nousi esiin ensimmäisessä avoimessa haastattelussa. Yksi opinnäytetyön tarkoitus on löytää haastateltavien sosionomi-diakoniopiskelijoiden henkilökohtaisista hengellisyiden kokemuksista sellaista hengellisyiden konkretiaa, jota voi hyödyntää tulevassa ammatissa. Hengelliset oppimiskokemukset ovat edelleen ajankohtainen ja kiinnostava tutkimusaihe kokemusten ainutlaatuisuuden vuoksi.

Koen opinnäytetyön teeman kiinnostavana tutkimusaiheena myös siksi, että opiskeluvuodet sijoittuvat aikuisessa uskossani ajanjaksoon, jonka aikana tapahtui paljon hengellistä oppimista ja kasvamista. Valmistumme ammattiin, jossa tarvitaan voimaa, virvoitusta ja viisautta, niin että päivittäiset kohtaamiset voisivat olla mahdollisimman aitoja ja hyviä. Elämme kiireisessä yhteiskunnassa ja on hyvä oppia pieniä, hengellisiä taukoja työpäivän varrelle. Terveen hengellisyiden huolehtiminen on tärkeä asia, ettei ”henkinen happi” loppu.

2 HENGELLISYYS OSANA IDENTITEETTIÄ

2.1 Teoriaa hengellisyydestä ja henkisyydestä

Hengellisyys on yksi ihmisen perustarpeista ja hengellisyys näkyy ihmisen elämäntavassa ja elämän tarkoituksen tulkinnoissa. Ihmisen hengellisyys tarvitsee hengellistä itsehoitoa, joka tarkoittaa omien kokemusten kunnioittamista ja itsensä kuuntelemista. Hengellinen kieli ja kokemusmaailma ovat erilaisia ja siksi olisi hyvä etsiä itselle luonteva tapa elää hengellisyyttään todeksi. (Aalto & Gothóni 2009, 182.) Hengellisyys ilmenee uskonnollisuuden eri tasoilla, jotka ovat yleisinhimillisiä ja samanlaisia kaikissa uskonnoissa. Nämä tasot ovat ideologinen taso, rituaalinen taso, kokemuksellinen taso, älyllinen taso ja välillinen taso. (Aalto & Gothóni 2009, 12,14.)

Henki on hengellisyyden kantasana. Henki-sanaa käytetään suhteellisen paljon, vaikka sanan tarkka määrittäminen on vaikeaa sen monimerkityksellisyyden vuoksi. Henki on elämä, henki on ”ilmaa”, mutta se ei ole vastakkainen aineettomuudelle. Henki on tietoisuutta, itsetietoisuutta, jotain, mitä pidämme ihmisessä jonain ”korkeampana” tietoisuutena. Henki liittyy ihmisen mieleen, psyykeen. Henki on idea, etos, perimmäinen luonne. Hengen perimmäinen tarkoitus on yhteys itseensä ja ulospäin olevaiseen. Hengessä on aina sekä subjekti että objekti, ihmisestä riippuvainen merkitys. Hengellisyys on yksi osa henkisyyttä. (Ojanen 2012.)

2.2 Hengellinen identiteetti kasvaa opintojen aikana

Sosionomi-diakoniopintojen aikana omaa teologiaa ja hengellisyyttä saa pohtia syvällisesti itsenäisesti sekä dialogissa muiden opiskelijoiden kanssa ja erilaisista näkemyksistä keskustellaan kunnioittavaan sävyyn. Pekka Launonen puhui haastattelussaan hengellisyyden monimutkaisuudesta ja moni-ilmeisyydestä ja siitä, kuinka tämä huomioidaan opetuksessa. Launonen viittasi tutkimukseensa, jossa hän tutki diakoni-, diakonissa- ja nuorisotyönohjaaja opiskelijoiden am-

matillista motivaatiota, osaamista ja identiteettiä. Yksi tutkimustulos oli, että ammatillinen identiteetti muodostuu eri tekijöistä, jotka vaikuttavat rinnakkain, joista oppilaitoksessa tapahtuva on yksi tekijä. Ammatilliseen identiteettiin vaikuttavat koulutus, seurakunta/kirkko ja henkilökohtaiset tekijät.

Diak tarjoaa kirkon alan koulutuksessa alan ydinosaamiseen tarvittavaa tietoa kristillisten opintojen kautta. Kirkon alan opintokokonaisuuksissa opiskellaan jumalanpalveluselämää, sielunhoitoa, Raamattua, kirkkohistoriaa, kirkon oppia, kirkkoa- sekä seurakuntaa työyhteisönä ja organisaationa, erilaisia menetelmiä sekä ammatti-identiteettiä. Ammatillista identiteettiä opiskellaan monesta eri näkökulmasta, esimerkiksi mitä on oma spiritualiteetti, seurakunnan työntekijän identiteetti ja miten omaa hengellisyyttään voi vahvistaa. (Kirkon alan ydinosaamisalueiden toteutuminen 2011.)

Kirkollisiin opintoihin kuuluvien dna-opintojen eli kirkon diakoniatyön ja nuorisotyön sekä varhaiskasvatuksen asiantuntijuus-opintoihin kuului videotallenne, joka oli johdatuksena opiskelijoiden omille pohdinnoille. Videon otsikko oli diakonian teologia ja sen merkitys, ja siinä opettajat Kai Henttonen, Anette Malinen ja Jari Hirvonen pohtivat diakonian virkaan liittyvää teologiaa ja sitä, miten diakonia haastaa teologian. Videokeskustelussa mainittiin, että ammatti on taitojen institutionaalinen paketti ja että se antaa koordinaatit, joiden avulla yksilö voi etsiä paikkaansa yhteisössä ja yhteiskunnassa. Linaan Kai Henttosen osuutta keskustelussa.

Emme voi määritellä tai rajoittaa Jumalan toimintaa. Henki puhaltaa missä tahtoo. Lähimmäisyyttä syntyy paikoissa, missä sitä ei pitäisi olla. Voidaanko kristittyinä lähteä nimittämään sellaisen ihmisen työtä diakoniaksi, joka ei halua, että hänen työtään nimitetään diakoniaksi? Hengellistämmekö sellaista työtä, mitä joku ei halua? Voiko kaikkea nimetä teologisesti lähtökohdasta diakoniaksi, Ehkä Jumalan diakoniaksi. Diakonina voi toimia kirkossa ja kirkon ulkopuolella. Pitäisikö olla huoli, että kirkkona emme arvosta sitä diakoniaa, mikä tapahtuu siellä, jotka ovat saaneet diakonisen koulutuksen, mutta toimivat muualla? Jumala toimii kaikkialla. (Henttonen 2013.)

Tässä opintokokonaisuudessa hengellistä identiteettiä ja hengellistä ammatti-identiteettiä käsiteltiin laajasti. Teemoja pohdittiin ja kirjoituksia jaettiin myös yhteisesti ryhmän kanssa. Hengellinen identiteetti muotoutuu elämän aikana ja on tärkeää tiedostaa hengellisyyden merkitys ihmisen identiteetille. Asioiden äärellä viipyily on tärkeää, koska ilman sitä voi menettää kyvyn nähdä hengellisissä kokemuksissa niiden kasvukaaren.

Merkittävää on ollut se, miten samaan aikaan opiskeluiden kanssa oma aikuinen uskonni on vahvistunut ja olen kasvanut myös uskossa näkemään asioita laajemmin. Koulu on opettanut laaja-alaista katsomista, uskon kasvu on opettanut läsnäoloa, rauhaa ja iloa. Nämä asiat ovat tukeneet ja täydentäneet toisiaan. Joitakin tehtäviä prosessoidessa olen löytänyt itsestäni uusia kerroksia. Tärkeäksi muodostunut kysymys on: mikä on hengellinen viitekehükseni? Kysymys, johon on hyvä palata aina silloin tällöin oman hengellisen kasvun varrella. Persoonallista ja hengellistä kasvua varten opiskelu on antanut tärkeän taidon reflektoida, pohtia, kyseenalaistaa ja etsiä tietoa. Sitä taitoa tarvitaan työssä kuin työssä. (Kuortti 2013.)

3 HENGELLINEN OPPIMISKOKEMUS

3.1 Yleistä oppimisesta

Oppimista käsitellään monilla tieteellisillä erikoisaloilla, kuten oppimis- ja kehityspsykologiassa sekä vanhoissa teorioissa ja filosofioissa, jotka tutkivat kasvatusta, opetusta ja tiedon välittämistä. Oppimisessa on syvimmillään kyse siitä, mitä yksilöt ja yhteisöt oppivat sosiaalisissa tilanteissa ja mitä he käyttävät oppimastaan tulevaisuudessa. (Säljö 2004, 9–10.) Ihminen työstää oppiessaan eri aistikanavilla saatua tietoa tietoisesti ja alitajuisesti. Oppiminen rakentaa opiskelijan henkistä rakennetta, sillä oppiminen on monitahoista ja muuntuvaa. Opiskelu on hyvin luova ja yksilöllinen prosessi. Myös ihmisen kypsyms- ja kehitysvaiheilla on merkitystä oppimistapahtumassa. (Kauppila 2003, 17,19.)

Oppimisen siirtymisvaiheessa aivot muodostavat malleja ja täydentävät niitä. Assosiaatioita voi syntyä tuoksusta, kosketuksesta, äänestä, melodiasta, kuvasta, symbolista, sanasta ja numerosta. (Wiskari 2005, 94–95.) Opiskelijan tausta on merkittävässä asemassa opiskeluissa. Tunteet vaikuttavat oppimiskokemusten taustalla. Hengellisissä oppimiskokemuksissa vaikuttavat samat tunteet, ei ole olemassa sellaista uskonnollista perustunnetta, joka esiintyisi kaikissa uskonnollisissa kokemuksissa (William 1981, 28).

3.2 Hengellinen ja uskonnollinen kokemus tieteen näkökulmasta

Kokemuksen merkitys uskonnossa on tiedetty jo romantiikan ajalla. Friedrich Schleiermacher sekä Rudolf Otto, kuten monet muutkin uskonnontutkijat ja filosofit, tutkivat fenomenologiaa ja eksistentialismia ja puhuivat uskonnon perustana olevista yksilön voimakkaista tunnekokemuksista. (Ketola 2008, 95.) Uskontotutkimuksella on ollut erilaisia painotuksia eri aikoina. Uskontotieteessä uskonnon ja emotion tutkimuksessa on kaksi koulukuntaa, joista toisessa painottuu kognitiivinen näkökulma, toisessa ei-kognitiivinen näkökulma. Tietynlainen esikäsitteellinen tunnetila antaa sisällön tunnetiloille molemmissa näkökul-

missa. Kognitiivisen emotioteorian mukaan emotionit syntyvät vasta kognitiivisen prosessoinnin myötä. (Ketola 2008, 108.) Ihmisen aivoissa ilmeneviä ohikiihtäviä, harvinaisia ilmestyksiä on lähdes mahdotonta tutkia laboratorioissa. Esimerkiksi mietiskelyä ja rukousta on helpompi tutkia, koska ne voidaan palauttaa mieleen ja niistä on helpompi keskustella. Tiede ja kokemuksellisuus tukevat toisiaan, mutta kuitenkin voidaan kysyä, onko kokemustemme todellisuuden tavoittaminen edes mahdollista. Vaikka tiede kehittyy kokoajan, emme silti voi ohittaa sitä tosiasiaa, että hengellisen kokemuksen todellisuuden arvioiminen tapahtuu kuitenkin sen perusteella, miten todelliselta se ihmisestä itsestään tuntuu. (Holmes 2005.)

Aivotutkijat ovat sitä mieltä, että kyky uskonnollisuuteen saattaa johtua ihmisen hermoston luontaisesta rakenteesta, vaikkakin uskonnolliset kokemukset poikkeavat toisistaan paljon. Neurobiologit ovat sitä mieltä, että kaikkein pyhimpien elämysten alkuperä saattaa löytyä ihmisen aivoissa sijaitsevasta limbisestä järjestelmässä, joka tuottaa tunteita. Limbisen järjestelmän tehtävänä on tarkkailla ihmisen kokemuksia ja merkitä erityisen tärkeät tapahtumat. Tutkijat uskovat, että voimakkaan uskonnollisen kokemuksen aikana limbinen järjestelmä aktivoituu ja luokittelee kaiken erityisen merkitykselliseksi. Tämä voisi selittää sen, miksi vahvoja elämyksiä kokeneiden on niin vaikea kuvailla aistimuksiaan muille ihmisille. Ihminen lokeroi kokemuksiaan muutamassa sekunnissa ja se, miten ihminen luetteloi tiedon, vaikuttaa siihen, miten ihminen muistaa elämyksen myöhemmin. Limbisen järjestelmän yhteyttä uskonnollisiin rituaaleihin on myös tutkittu ja tiedetään, että seremoniat, yksitoikkoinen messuava laulu, mietiskely ja rituaalinomainen liikehdintä vaikuttavat ihmiseen limbisen järjestelmän kautta. (Holmes 2005.) Nykyään uskontotieteen parissa pidetään todennäköisenä sitä, että on olemassa perusemootioita, joiden ajatellaan kehittyneen evoluution myötä (ilo, suru, pelko, viha, inho). Toisaalta ajatellaan, että on olemassa ”korkeampia kognitiivisia emotionioita” (syyllisyys, rakkaus, häpeä, kateus ym.), jotka ovat riippuvaisia kognitiivisista prosesseista, kokemuksesta sekä kulttuurista (Ketola 2008, 94).

Uskontotieteen eri näkökulmia yhdistävä ajatus on, että emotiot ovat erityisiä mielen kykyjä. Ihmisen kykyä omaksua uskonnollisia käsityksiä perustellaan sosialisatiolla, mutta se on vain yksi näkökulma. Vastaavuusmallin ja korvaavuusmallin avulla uskontopsykologiassa tutkitaan, miten ihmisen lapsena kokema kiintymyssuhde heijastuu myöhemmällä iällä syntyvään jumalkäsitykseen ja miten vanhempien jumalkäsitys vaikuttaa tähän kaikkeen. (Ketola 2008, 105, 107–108.) Kiintymyssuhdeteorialla on yhtymäkohta uskonnollisiin ja hengellisiin kokemuksiin ja ne koetaan hyvin samanlaisina. Kiintymyssuhteen kaksi ”asemointipistettä” ovat turvallinen kotisatama, siis läheinen ihminen, sekä turvallinen, hetkittäinen irtiotto hänestä. Tässä on yhtymäkohta uskonnolliseen kokeamiseen. Kun ihminen löytää uskon, se on kuin turvallinen majakka ja koko elämän ajan ihminen ottaa pieniä tai isoja irtiottoja ”majakasta”. Siinä missä pieni lapsi saa kiintymyssuhteen avulla elämäänsä kognitiivisia ja emotionaalisia ”rakennuspalikoita”, voi myös aikuinen löytää samoja elementtejä elämässään. Esimerkiksi kriisitilanteessa, kun pieni lapsi itkee, voi aikuinen reagoida rukouksella. (Ketola 2008, 103–104.) Tiedetään, että turvallisen kiintymyssuhteen kokenut lapsi omaksuu helpommin vanhempien uskonnollisia käsityksiä itselleen kuin turvattoman kiintymyssuhteen kokeneet. Näillä erilaisilla kokemuksilla on todettu olevan yhteyttä myös siihen, miten intensiivisesti uskonnollisia kokemuksia koetaan. (Ketola 2008, 107.) Uskonnolliset kokemukset ovat universaaleja, mutta yksilöllisiä, eivätkä ne ole riippuvaisia instituutioista tai organisaatioista (Ketola 2008, 98).

Englantilaiset uskontotieteilijät Daniel Batson ja Larry Ventis ovat tutkineet uskonnollisia kokemuksia ja heidän mukaansa uskonnolliset kokemukset yhdistävät monimuotoisella ja monimutkaisella tavalla ihmisen olemassaoloa koskevat kysymykset ja vastaukset tulkintajärjestelmäksi, jonka avulla ihminen etsii ja löytää elämälleen tarkoituksen (Laitila 2006, 114). Batson ja Ventis jaottelevat edellytykset kokea uskonnollisia kokemuksia neljään kategoriaan. Näihin kuuluvia uskonnollisia piirteitä ovat se, että muutaman ihmisen kokemus vaikuttaa voimallisesti muihinkin ihmisiin, kokemuksen kokonaisvaltaisuus, kokemuksen intensiivisyys ja se, että uskonnollinen kokemus vaikuttaa ihmisen koko elämään. (Laitila 2006, 115, 118.) Tutkimukset kertovat, että mitään yhtä, yhte-

näistä kokemustyyppiä ei ole löydettävissä uskonnon taustalla, vaikka uskonnossa vaikuttaa samanaikaisesti suuri joukko erilaisia kokemuksia ja emootioita (Ketola 2008, 107). Ihminen voi liittää minkä tahansa emotionaalisen kokemuksen uskonnolliseen kohteeseen. Uskonnolliset kokemukset koostuvat kaikista tunteista, havainnoista ja aistimuksista, jotka ihminen liittää johonkin yliluonnolliseen agenttiin. (Ketola 2008, 100.)

Mitä sitten on uskonnollinen kokemus ja miten sitä voi lähestyä uskontotieteen näkökulmasta? Koska uskonnolliseen kokemukseen oleellisesti liittyy emootiota ja tunteita, se voidaan luokitella uskontotieteessä uskontopsykologian alueelle. Uskontotiede jaotellaan perinteisesti niiden alojen mukaan, joista tutkijat ovat hakeneet taustateorioita ja metodeja tutkimuksilleen (esimerkiksi uskontososologia, uskontohistoria, uskontoantropologia ja uskontoekologia). Mielen, emootioiden ja tietoisuuden tutkimuksen alueella saadaan jatkuvasti uutta tietoa. Uskonnollinen kokemus on moniulotteinen käsite ja vaikeasti määrittyvä tila, jota voidaan tutkia monesta eri näkökulmasta. (Pohjanheimo 2013.)

3.3 Hengellinen oppimiskokemus maallikon näkökulmasta

Tuuli puhaltaa, missä tahtoo, ja sinä kuulet sen huminan, mutta et tiedä, mistä se tulee ja minne se menee; niin on jokaisen, joka on Hengestä syntynyt (Joh. 3:8). Hengellinen kokemus merkitsee ihmisille eri asioita ja hengellisyyttä voidaan kokea ja ilmentää monin eri tavoin. Kaunokirjallisuudessa asiat voidaan kuvata toisin. Hengessä vaeltaminen on kuin liikkumista Jumalan aikeissa, jolloin innostumme Jumalan sydämenlyöntien kuuntelemisesta ja siitä, että kuuntelemme Jumalan ääntä pienissäkin asioissa (Hall & Luke 2010, 24–25). Hengellisyyteen kuuluu luottaminen, mutta usein ihminen korvaa luottamisen logiikalla ja ymmärryksellä. Me koemme asioita eri tavalla riippuen kulttuurista, opituista ja totutuista asioista ja myös siitä, minkälainen yhteys meillä on omaan sisimpäämme. Hengellisiä kokemuksia voi kokea jumalanpalveluksissa, Raamattua lukiessa, rukouksessa, luonnossa ja monessa muussa ympäristössä. Uskonnonpsykologian professori Owe Wikström kirjoittaa omakohtaisista hen-

gellisistä kokemuksista ja kuvaa sitä, miten ihmisen perustava eksistentiaalinen kaiho saa muodon ja suunnan. Kokemuksena tunne on kuin olisi tullut kotiin. Toiset meistä ovat vakuuttuneita, toiset ovat pohdiskelevia, muutamat liikuttuvat kyyneliin asti kokiessaan, että elämällä on sittenkin keskus. Osa meistä kokiesaan Pyhän läheisyyttä, epäilee uskon sisältöä. Toiset haluavat pitäytyä epäilyksissään. (Wikström 2011, 19–20.) Wikström kirjoittaa horisonttien etsimisestä näkyväisen takaa ja siitä, kuinka tuolla tiellä ihminen saa hylätä valmiit kaavakuvat Jumalasta ja itsestään. Arkipäivä saa uudenlaisen merkityksen, jos ihminen suostuu ohjattavaksi sisäisen tien eri vaiheiden halki. Wikström kuvaa, kuinka ihminen saa silloin uuden keskuksen. Tämä sielun keskus on kristitylle dialogin kokemus, ja ihminen kokee olevansa vuorovaikutuksessa Jumalan kanssa. Suhde muuttuu kaipauksesta aavistuksen kautta hämmästyttäväksi ja valtavaksi kokemukseksi. Ihminen kokee, ettei ole enää etsijä, vaan että häntä etsitään ja ettei vain hän ole kaipaava, vaan että häntä kaivataan. Hän voi häpeilemättä jättäytyä voimakkaamman käsiin. (Wikström 2011, 21–22, 26.)

Uskon kasvuprosessi ei ole ”häiriötön” prosessi. Hengellisen kasvuprosessiin voi kuulua niin sanottuja hengellisiä kipupisteitä, jotka ovat yksilöllisiä, hengelliseen kasvuun liittyviä kokemuksia. Tällainen kokemus voi olla esimerkiksi totuttu tapa, josta itse kärsii, mutta josta ei halua luopua. Jos häiritsevä asia on hallitsevana ajatuksissa päivittäin, voi kyseessä olla asia, jonka tueksi tarvitaan vertaistukea ja ihmistä, jonka kanssa voi puhua luottamuksellisesti. Jokainen ihminen kohtaa ongelmat yksilöllisesti ja ongelmien kohtaamiseen tarvitaan rohkeutta. Usein ihminen siirtää, ohittaa, puhuu uudeksi ja aliarvioi ongelmia ja niiden vaikutuksia. Uskallus ongelmien kohtaamiseen vaatii ihmiseltä herkkyyttä aitoon, kokonaisvaltaiseen läsnäoloon itsensä kanssa. Ihminen voi kasvaa tilaan, jossa hän ei pelkää vaikeita asioita, vaan kokee ne haasteena. Juuri vaikeina aikoina me kasvamme.

Luther kirjoitti vaikeuksissa kasvamisesta. Yksi Lutherin muotoilema kasvuprosessin kuvaus on kuvattu pelon ja rakkauden välisenä taisteluna. Alussa nämä tunteet ovat erilliset, mutta kasvuprosessissa ne sekoittuvat keskenään. Kumpikaan ei voita kokonaan, epäusko ja usko taistelevat keskenään. Tämä ahdistus,

eksistentiaalinen hätätila, opettaa oikeaa teologista tietoa. Teologiset kysymykset muodostuvat olemassaolon kysymykseksi ja saavat ”värinsä” ahdistuskokemuksesta. Nyky-yhteiskunnassa masennus on jo jonkinasteinen ilmiö. Jo ennen masennusta olisi hyvä koota jokapäiväisiä ilon merkkejä sisäiseen laatikkoomme. Ajan mittaan laatikolle tulee käyttöä. Kannattaa myös opetella elämään menneen ja tulevan leikkauspisteessä ja muistaa aktiivisesti elämän lahjaluonne. (Wikström 2011, 33, 42.) Usko on tutkivan, kriittisen asenteen seurausta, eräänlaista hypoteesin testaamista, jolloin ihminen löytää sisimmän minuutensa. Usko ei oikeastaan ole totena pitämistä vaan pikemminkin vastaus kutsuun. Tämän ymmärtäminen on toisiaan seuraavien löytöjen tulosta. (Wikström 2011, 21, 26.)

3.4 Hiljaisuuden vaikutus oppimiskokemuksissa

Usein henkilökohtaisesti koettu hengellisyyden kokemus tarvitsee myös hiljaisuutta. Hiljaisuus voi olla lähtökohta, matkalla oloa tai päätepiste. Hiljaisuudessa tapahtuu paljon oppimista. Silloin opitut asiat prosessoituvat ja jäsentyvät. Hengellisiä oppimiskokemuksia on koettu sosionomi-diakoniopintojen aikana myös hiljaisuudessa. Joidenkin luentojen alussa opettaja on pitänyt rukouksen. Eräs luento oli rakennettu pihaympäristöön hiljaisuuden poluksi, jota pitkin pastoriopettaja kuljetti ryhmän polun varrella olevien pysähtymispaikkojen luo. Niissä opettaja vain muutamia sanoja käyttäen kertoi jotain ja antoi hiljaisuuden puhua tavallaan. Polun loppupää oli Tuusulanjärven rannalla, mutta sisällöllisesti polku jatkui pitkälle eteenpäin opiskelijoiden arkeen. Tuo hiljainen luento on jäänyt mieleen kauniina hengellisenä oppimiskokemuksena. Tilanteen arvokkuus ja intensiivisyys antoivat tilaa jokaisen persoonalliselle hengellisyydelle. Myös opiskelijat ovat opettaneet luennoilla hiljaisuudesta esimerkiksi tehtäväkokonaisuuksien purkutilanteissa ja demonstraatioissa. Demonstraatio lasten sururyhmästä ja erään tehtävänpurkutilanteen lopussa hiljaa hetken verran ryhmänä lähekkäin seisominen ovat esimerkkejä siitä, miten hiljaisuus voi olla luonnollinen osa yhteistä oppimista. Hengelliset oppimiskokemukset hiljaisuudessa opettavat samalla uusia asioita itsestämme, toinen toisistamme ja ympä-

röivästä maailmasta. Myös uusi opiskelukausi Diakissa alkaa tauon ja hetken hiljentymisen jälkeen. Asialla on symbolinen ja käytännöllinen merkitys. Tällä tavalla Diak voi korkeakouluna viestittää ympäristöön hiljaisuuden ja levon merkityksestä. Ehkä tyhjentyneet parkkipaikat kiinnittävät ohikulkevan ihmisen katseen helpommin kampuksen maamerkkiin, kuvaan Jeesuksesta, joka kauniilla tavallaan pyytää viivähtämään hetken hiljaisuudessa.

Viivähtämistä voi opetella, ja opiskelijahaastatteluissa ideoimme yhdessä miniretriittejä, joiden avulla hengellisistä oppimiskokemuksista voi tulla luonteva osa arkea. Miniretriitti voi olla pieni hetki, jonka avulla pysyy paremmin kiinnittyneenä elämän luonnollisessa rytmissä. Miniretriittiympäristö voi olla kukkakauppa, kirkko, rakas luontopaikka, ruuhkatien varrella oleva kynnetty pelto, veden ääni tai mikä tahansa muu arjen asia aidosti läsnä ollen koettuna. Arjen ja työn välisestä jännitettä voi tasapainottaa hiljaisuuden kokemuksilla. Ensin täytyy oppia katsomaan näkymättömään ja kääntämään kuulonsa kohti hiljaisuutta.

4 HENGELLISYYS DIAKIN JÄRVENPÄÄN TOIMIPISTEESSÄ

4.1 Opetuksen perustana olevia asioita

Diakonia-ammattikorkeakoulun kuvainnolliset juuret on istutettu jo vuonna 1867. Nykyään Diak vastaa yli 90 prosentista Suomen evankelis-luterilaisen kirkon diakonian ja nuorisotyön virkoihin kelpoistavasta ammattikorkeakoulutuksesta. Opetuksessa keskeistä on eettisesti vahvan yhteiskunnallisen koulutuksen kehittäminen sosiaali- ja terveysalalla sekä humanistisella ja opetuslalla. (Diakonia-ammattikorkeakoulu, i.a.a.) Diak on määritelty arvoyhteisöksi ja yksi arvoista on kristillinen lähimmäisenrakkaus. Diakin toiminnan perustana on strategia, joka on jaettu kuuteen osaan, johon kuuluu käsite kutsumuksesta. (Diakonia-ammattikorkeakoulu, i.a.b.)

Diakin visiona on olla eettisesti vastuullinen, osallisuutta ja hyvinvointia vahvistava korkeakoulu. Diak on kouluttajana ja kehittäjänä arvostettu kansallinen osaaja sekä kansainvälinen osaaja ydinalueellaan diakoniassa ja kristillisessä kasvatuksessa. Merkitysten, tarkoitusten ja toivon kysymyksissä halutaan tukea spiritualiteetin kehittämistä. (Hakemus ammattikorkeakoulun toimilupaa varten 2013, 5).

Diakin kaikkea tutkintoon johtavaa koulutusta ohjaavia arvoja ovat dynaaminen yhteisöllisyys, ilmiölähtöisyys, ammatillinen reflektiivisyys ja kehittävä työote. Dynaaminen yhteisöllisyys muodostuu aktiivisen kuuntelun taidosta. Arvojen ja etiikan pohdinta ovat aina osa opiskeltavien ilmiöiden tarkastelua. Yksi ammatillisen reflektointitaidon osa on oppia tunnistamaan omaan toimintaan vaikuttavat oletukset ja käsitykset ja tarvittaessa työstää niitä. Reflektointitaidon kautta ammatillinen ja persoonallinen kasvu vahvistuvat rinnakkain. Diakin opiskelijat uskaltavat pysähtyä, kuulla, nähdä ja toimia. Diakista valmistuva opiskelija on rohkea asiantuntija, jolla on sydän paikallaan. (Diakonia-ammattikorkeakoulu, i.a.c.)

4.2 Hengellisyden toteutuminen opinnoissa eri aikoina

Haastattelin kristillisten aineiden yliopettajaa Pekka Launosta. Pekka Launonen on työskennellyt opistoaikaan nuorisotyönohjaajan koulutuksen puolella ja ensimmäisen kysymyksen aihe on, onko hengellisyys muuttunut opistoasteisen koulutuksen muuttuessa ammattikorkeakouluasteiseksi opetuksiksi. Ytimekäs vastaus oli kyllä. Muutostilanteesta Pekka Launonen kertoi, että Diak aloitti toiminnan vuonna 1996 ja jonkin aikaa oli päällekkäisyyttä ja siirtymävaihetta. Tuohon aikaan kuului diakoni- ja nuorisotyönohjaajakoulutuksen integroituja kokeiluvaiheen koulutuksia, jolloin ikään kuin ajettiin sisään Diakin tulevaa pedagogiikkaa. Launonen kertoi, että siirtymävaiheen muutoksiin liittyi paljon kyselyjä, epäilyksiä ja ihmettelyjä.

Ihmiset kyselivät, mikä tämä tämmöinen on ja että miksei voida jatkaa niin kuin ennenkin. Tämä meni muutamissa vuosissa ohi. Yhteistyö seurakuntiin oli toimivaa ja hyvä keskusteluyhteys vallitsi kokoajan kirkkoon päin.

Ammattikorkeakoulujärjestelmän muutoksista Launonen kertoo, että vanhassa koulutuksessa opiskeltiin enemmän kurssimuotoisesti.

Tänäkin päivänä, kun otetaan uusi opiskelijaryhmä sisään, mennään aika paljon samaan tahtiin ja yhdessä ja tietynä vuotena opintonsa aloittaneet tutustuvat toisiinsa. Kurssimuotoisuus oli kuitenkin opistoasteisessa koulutuksessa vielä selvempää. Toinen asia, mikä jossain määrin oli vielä yhdeksänkymmentäluvulla ja vielä kun mennään ajassa taaksepäin, niin internaattiopiskelu, eli asuttiin myös oppilaitoksessa. Opiskelijamäärät olivat pienempiä ja silloin kun asuttiin ja opiskeltiin täällä, niin silloin se yhteisö oli tietysti ihan toisenlainen. Tämä alkoi muuttua siellä opistoasteisen koulutuksen loppuvaiheessa. Tänä päivänä asutaan eri puolilla ja tullaan vain opiskelemaan, suorittamaan oppimistehtäviä ja kuuntelemaan luentoja. Opetussuunnitelman luonne on muuttunut, että se ei ole enää niin kurssimuotoinen, kuin se oli silloin, vaikka aika kaavamaisesti edelleenkin edetään. Nämä kaksi asiaa ovat johtaneet siihen, että täällä oppilaitoksessa ja kampuksella tapahtuvaa muuta toimintaa on vähemmän. Esimerkiksi tällaista hartaus toimintaa, aamuhartauksia, iltahartauksia ja muuta, ne ovat pikkuhiljaa ikään kuin karisseet pois. Silloin voi sanoa, että hengellisyys on muuttunut.

Launonen vastasi kysymykseen opiskelijoiden erilaisuudesta, että aina on ollut hyvin monenlaisia hakijoita ja aina on opiskelijavalinnoissa otettu monenlaisia opiskelijoita sisään. Yksi muutos, mikä amk-vaiheessa tapahtui oli se, että kaksoiskelpoisuus tuli entistä selvemmin tähän tutkintoon. Launonen jatkaa, että myös opistoasteisessa diakoniakoulutuksessa oli sosiaaliohjaajan kelpoisuus, mutta se oli tavallaan alisteinen diakonikoulutukselle. Nyt asetelma on enemmän toisinpäin, että sosionomitutkinto on se raami, jonka voi suorittaa ilman kirkollista osuutta tai kirkollisen kelpoisuuden kanssa. Siitä huolimatta, että suuntautumisvaihtoehtoihin otetaan suorittamaan kirkollista kelpoisuutta, niin amk-vaiheessa, opiskelijavalinnassa siihen tuli tietyllä tavalla neutraalimpi suhde. Hypoteettiseen kysymykseen, onko hengellisyydestä kysytty koskaan pääsykokeissa, Launonen vastaa, että Järvenpäässä ei ja että aihe on vaikea tutkittava. Sen sijaan on kiinnitetty huomiota siihen, minkälaista kokemustaustaa opiskelijalla on esimerkiksi seurakunnan toiminnasta. Jos hakija pystyy osoittamaan, että on toiminut vapaaehtoisena tai palkattuna työntekijänä, niin se antaa kuvan motivaatiosta ja orientaatiosta, että hakija tietää, mihin on hakemassa. Launonen tiivistää vielä, että tänä päivänä ollaan aika tarkkoja, että hakijan hengellisyyttä ei voida lähteä esimerkiksi pisteyttämään valintatilanteissa, koska se olisi epäeettistä. Täytyy enemmän katsoa vuorovaikutustaitoja tai puhua kokemuspohjasta.

Launonen kertoo, miten diakoneita on koulutettu 50-luvulta alkaen ja että Diakissa on monta toimipistettä ja paikkakuntaa, joilla kaikilla on omat historiansa ja profiilinsa. Järvenpäästä Launonen kertoo, että siellä ollaan aina oltu tässä suhteessa aika avaria. Hengellisessä mielessä on nähty, että jokaisella prosessi menee omassa tahdissa, eikä valintakokeessa voi tästä näkökulmasta mitään kovin lopullista johtopäätöstä tehdä. Launonen viittaa tutkimustulokseensa, että Järvenpään kampuksella vuosien 1949 ja 1965 välissä vaikuttanut uuskansankirkollinen työnäky kertoi jo silloin avarasta ja laaja-alaisesta kirkkonäystä, että kirkossa on erilaisia ihmisiä ja erilaista hengellisyyttä. Pekka Launonen jatkaa, että muitakin tekijöitä hengellisyyden muutokseen varmasti on.

Puhutaan yhteiskunnassa kehityssuunnasta, että kirkkoon kuulumisprosentti pienenee, mikä tarkoittaa, että kirkkoon kuuluu pikku hiljaa vähemmän jäseniä kuin ennen. Puhutaan koulun uskonnonopetuksen muutoksesta ja yleisen kristillisen tietämyksen vähenemisestä. Ehkä yhtenä juonteenä vaikuttaa myös heterogeenisuuteen, että tätä kautta sisään tulevat opiskelijat ovat keskenään yhä enemmän erilaisia. Jollakin on hyvin vahva hengellinen tausta ja hengelliset odotukset, jollakin hyvin vähäiset ja avoimena kirjana ihmetellään, että mitähän tässä nyt odottaisi. Tämä moni-ilmeisyys on lisääntynyt opiskelijoissa ja miksei myös henkilökunnassa.

Launonen kertoo henkilökohtaisen näkemyksensä hengellisyydestä Diakin opinnoista. Ensin katsotaan opetussuunnitelmasta, minkälaisia tavoitteita ja sisältöjä sinne on kirjattu. Kirkon alan opinnoissa liikutaan yleisen opinnollisuuden ja sitten hengellisyyden rajapinnalla.

Jos kysyt, mitä hengellisyys mun mielestä tarkoittaa, niin silloinhan se tarkoittaa aika pitkälti tämmöistä henkilön omaan uskoon ja niin sanottuun spiritualiteettiin liittyvää, jotakin persoonallista ja jotakin omakohtaista. Ehkä tätä voi konkretisoida sillä, että seurakunta on uskon harjoittamisen paikka. Oppilaitos ei lähtökohtaisesti ole perustettu sitä varten, mutta tietysti sitten, jos oppilaitos on ottanut kirkon työntekijöiden koulutustehtävän, niin opetuksenkin täytyy myös tähdätä siihen. Jos ajatellaan Diakin opintokokonaisuuksia, niin tavoitteissa on tiedollisia tavoitteita, eli opiskelemista ja oppimista, jolloin se ei ole sillä tasolla hengellistä toimintaa. Opintokokonaisuuksien tavoitteet ja sisällöt on rakennettu oppimistavoitteina, silloin voidaan ajatella, että hengellisyys ei synny yleisenä määritteenä, vaan se syntyy yksilön kokemuksena, yhtä hyvin opettajan kokemuksena. Hengellisyys syntyy tavallaan siinä hetkessä. Siinä on kyse jostakin tällaisesta, että siinä samassa tilassa ja tilanteessa yksi opiskelija kokee sen hengellisenä ja toinen ei koe. Tämä tekee asian mielenkiintoiseksi, mutta myös vaikeaksi ottaa haltuun. Tietyllä tavalla kaikki kirkon alan opinnot antavat mahdollisuuden, mutta eivät takaa, että hengellinen kokemus syntyy. Voidaan myös miettiä, onko hengellisyys aina kokemusta, siinä on monta tasoa.

Seuraavaksi Launonen vastasi kysymykseen hengellisyyden pedagogisesta luonteesta. Opettaja on pedagogi, joka ohjaa tuntitilanteita sekä prosesseja toimien koko ryhmän ohjaajana ja kaikkien pedagogina. Hengellisyyden monimutkaisuudesta ja moni-ilmeisyydestä johtuen opettaja ei voi ottaa yksinuottista etenemislinjaa siinä, että hengellisyyttä kasvatettaisiin tietyllä tavalla. Se mikä sopii yhdelle, ei sovi toiselle. Launosen mielestä hengellisyys ja pedagogiikka ovat hyvä sanapari, jota on syytä miettiä. Launonen puhuu aiheesta lisää ja

kiteyttää asiasisällön kuvioon, jossa on kolme elementtiä. Koulutus, sisällöt ja oppimisympäristö. Sisällöt tarkoittavat tässä kontekstissa opetusta ja oppimisympäristöön kuuluvat myös kaikki kahvitunnit, lounastunnit ja opiskelijakollegoiden kanssa käydyt keskustelut. Hengellisyys tulee myös sitä kautta, jolloin se ei ole Diakin suunnittelemaa, vaan tapahtuu ihmisten kesken, Diak tarjoaa siihen ympäristön ja mahdollisuuden. Hengellisyyden pedagogiikkaa Launonen kuvaa sekä opettajakeskeisesti että opiskelijälähtöisesti. Monissa tuntitoteutuksina tehtävissä harjoitteissa opiskelijat voivat vaikuttaa sisältöön. Esimerkkinä Launonen mainitsee Raamatun käyttöön liittyvän ryhmätyön, missä ryhmä valitsee toteutustavan ja suunnittelee sen demonstraatioineen.

Olen kokenut semmoiset tilanteet kyllä hyvinkin positiivisina ja kivoina, eli tietysti se impulssi voi tulla myös opiskelijoista itse tuntitilanteessa ja opetustilanteessa tämän tyyppisissä harjoituksissa. Se on oikeastaan hauska huomata, että jos tehtäväksi annossa annetaan vapaat kädet, että miten se toteutetaan, niin monesti opiskelijat haluavat tehdä sen hyvin hartaasti ja hengellisesti. Että se elementti tulee sieltä päin ja se on ihan ok.

Pekka Launonen puhui Ihmissyyden moninaisuudesta ja siitä, miten sosiaaliala ja kirkon ala pitäisi olla limittäin toinen toistaan tukien. Tekemiensä tutkimusten pohjalta Launonen viittaa tietoon, että kirkon alalla opiskelevia ihmisiä motivoi hengellinen kutsumus vahvasti, mutta vielä korkeampana motivaationa on auttamismotivaatio. Tämän jälkeen Launonen vastasi kysymykseen, välittykö Diakin ulkoisessa olemuksessa ammattikorkeakoulun hengellisiä arvoja. Esimerkkinä Pekka Launonen kertoi, mitä Diakin kansainväliset opiskelijat ovat kertooneet. Ne henkilöt, jotka tulevat toisesta maasta, toisesta kulttuurista ja myös toisenlaisesta kirkollisesta perinteestä, ovat ihmetelleet tullessaan kristilliseen oppilaitokseen, että missä täällä ovat ne symbolit. Kansainvälisesti ajatellen hengelliset arvot eivät välity eivätkä näy Diakin ulkoisessa olemuksessa kovinkaan paljon. Toisaalta Launonen jatkaa, että ei ole olemassa mitään yksiselitteistä vastausta siihen, näkyvätkö hengelliset arvot ulospäin. Joillekin näkyy ja jollekin toiselle ei näy. Mutta jos katsoo muualle yhteiskuntaan, niin aika usein törmää stereotyyppisiin mielipiteisiin Diakista.

Vähän pelkistetty ja yksinkertaistava se käsitys on, ja sitten täytyy selittää, mitä täällä tehdään. Tässäkin asiassa on monenlaisia yleisöjä, jotka Diakiin päin katsovat ja muodostavat mielipiteitään. Diakin ilme ulospäin on enemmän, että se on oppilaitos, joka keskittyy hankkeisiin koulutuksen ohella tai täydennyskoulutukseen, tutkimukseen ja tällöinen korkeakoulumaisuus.

Pekka Launonen kertoi, että hyvä keskusteluyhteys vallitsee kirkkoon päin koajan. Yksi esimerkki on, että kirkko on vastannut siihen, että Diakin tutkintoon ei mahdu siinä määrin kaikkea sitä hengellistä ja kirkollista opetusta, mitä opistoasteen aikana oli. Nykyinen koulutus on yhteiskunnallisesti laajempi ja kirkko on huomionnut tämän myös hengellisen osaamisen vahvistamisena jo perehdyttämissuunnitelmissa ja täydennyskoulutuksissa.

Niin, elämä menee nyt tähän suuntaan ja nyt sitten mietitään, että mitä nyt kirkon puolella. Kun opiskelija valmistuu ja tulee kirkkoon töihin, niin jos on jotakin semmoisia tietoja tai taitoja tai osaamista mitä pitää vahvistaa, niin sitten vahvistetaan. Että se on sillä tavalla sanotaanko näin, että elämä on mennyt eteenpäin niin kun puolin ja toisin. Kirkkokaan ei ole jämähtänyt parin vuosikymmenen taakse, vaan huomioi, että koulutuslaitoksesta tulee erilaisia ihmisiä kuin ennen. On hyväksytty, että maailma muuttuu ja myös kirkko sopeutuu siihen.

5 TUTKIMUSPROSESSIN KUVAUS

5.1 Neljä teemaa

Opiskelijoiden henkilökohtaisten hengellisten kokemusten tutkiminen tapahtuu teoreettisen viitekehyksen kautta. Viitekehyksessä on neljä teemaa, joista jokainen muodostuu käsiteparista. Yhden teemoista muodostivat haastatellut opiskelijat ensimmäisessä tapaamisessa. Tällä tavoiteltiin sitä, että myös opinnäytetyön teoreettisessa viitekehyksessä huomioidaan opiskelijoiden hengellisen kasvun henkilökohtaisuus mahdollisimman hyvin. Neljä teemaa olivat mukana keskusteluissa siten, että toin jonkun käsiteparin keskusteluun mukaan silloin kun se oli luontevaa, muuten tarkastelin keskusteluja viitekehys-teemaan opinnäytetyön analyysivaiheessa. Neljään teemaan muodostuivat käsiteparit aikuinen usko – lapsen usko, ilo – vastoinkäymiset, kokonainen – keskeneräinen sekä hiljainen tieto – kirjaviisuus. Teemat ovat käsitekartan muodossa, jonka keskellä on kaikki teemat läpäisevä yhteys (liite 2).

5.2 Apuotsikot

Opiskelijat kuvasivat hengellisiä oppimiskokemuksiaan hyvin konkreettisin käytännön esimerkein. Siksi työhön syntyivät aineiston sisäisinä valintoina muodostetut apuotsikot, jotka kuvaavat tyypillisimpiä hengellisyyden muotoja, joita opiskelijat ovat kokeneet kristillisten opintojen aikana. Litteroinnin jälkeen teemoittelin tekstin puhekokonaisuuksiksi, joita on helpompi tarkastella työn viitekehyksen mukaan. Puhekokonaisuudet lajittelin apuotsikoiden mukaan. Apuotsikoiden aiheet ovat toiminnalliset ja aktivoivat tehtävät, taidemenetelmät, käytännön harjoittelut, oppimispäiväkirja, raamattupiiri, hartaus, messu, rukous, Raamattu ja hiljentyminen. Haastattelujen keskusteluissa ja analyysivaiheessa on pyritty noudattamaan Hirsjärven ja Hurman käyttämää linjausta haastattelututkimuksesta, jossa halutaan löytää kuvaavia esimerkkejä (Metsämuuronen 2009, 245).

5.3 Keskustelujen peilaaminen opintosuunnitelmaan

Henkilökohtaisista hengellisistä oppimiskokemuksista keskusteltiin kolmessa haastattelussa myös opintokokonaisuuksien ja tehtävien tasolla. Keskusteluiden pohjalta syntyivät opiskelijoiden näkemykset siitä, missä kristillisissä opinnoissa he ovat kokeneet henkilökohtaisia hengellisyyden kokemuksia. Liitteen 3 kuva havainnollistaa tätä sosionomi-diakoniopintojen läpi kulkevalla opintopolulla, jonka yläpuolella on kuvattu kaikki opintokokonaisuudet erillisinä laatikkoina. Lyhenne laatikossa tarkoittaa, että toinen haastatelluista on kokenut opintokokonaisuuden yhteydessä hengellisiä oppimiskokemuksia. Ympyröity laatikko tarkoittaa, että molemmat opiskelijat valitsivat opintokokonaisuuden hengellisyyden näkökulmasta. Yleiseen opintosuunnitelmaan kuuluvista 37 opintokokonaisuudesta opiskelijat tarkastelivat tarkemmin kristillisiä opintoja ja valitsivat niistä kymmenen. Nämä opintokokonaisuudet ovat ensimmäisen lukuvuoden aikana arvot ja etiikka (AET), diakonian ja nuorisotyön ammatillisuus (AMM) sekä kristinuskon lähtökohdat (KRL). Toisen opintovuoden opinnoista hengellinen työ (DNA), kristinuskon pääkohdat (KRP), diakoniatyö (DIT) sekä seurakuntaharjoittelu (SEH). Kolmannen vuoden opinnoista seurakuntatyön kehittäminen (TYK), kirkon kansainvälinen vastuu (MMK) sekä ajankohtaisia kristinuskon tulkintoja (AKT). Viimeisen vuoden opinnoista opiskelijat eivät valinneet yhtään opintokokonaisuutta hengellisyyden näkökulmasta. Molemmat opiskelijat kertoivat olevansa sitä mieltä, että hengellisyys ohenee opintojen loppupuolella, erityisesti jos opinnäytetyön aihe painottuu toisin. Opiskelijat miettivät myös toiston merkitystä, jota heidän mielestään oli ollut kristillisten opintojen sisällöissä jonkin verran. Yhteenvetona syntyi kysyvä ajatus, ohentaako toisto henkilökohtaisen hengellisyyden kokemusta ja toisaalta voiko toisto onnistuessaan syventää opittavaa asiaa ja syventää kokemusta.

5.4 Hengellisen kokemuksen määrittelyä haastattelutilanteissa

Lähtökohtaisesti on hyvä muistaa, että kaikki kristillisten aineiden opinnot eivät ole hengellistä-, vaan kirkollista koulutusta, mutta joissakin kohdissa hengelli-

syys on vahvempi osa kirkollista koulutusta. Jos on opiskelijana Diakissa kirkon alan koulutuksessa, niin voidaan hyvin sanoa, että haluaa suuntautua tällä hengelliseen työhön. Diakonin virka ja diakonin työ paikallisseurakunnassa on hengellistä, se on hengellisen työn tekemistä. Näillä sanoilla on eri merkityksiä, riippuen, mistä suunnasta sitä katsotaan. Se kirkollinen koulutus, jonka Diak tarjoaa, antaa sellaisenaan eväät tehdä hengellistä työtä. Hengellisyys ei voi olla koulutuksen yleisotsikkona, vaan kyse on kirkollisesta-, kirkon alan koulutuksesta, joka on käsitteellisempi, mutta tekee enemmän oikeutta asiasisällölle. On hyvä että opiskelijanakaan ei näe hengellisyyttä kapea-alaisena, että se on vain jotain tiettyä, esimerkiksi Raamatun lukemista ja rukoilemista, vaan että siihen liittyy diakoninen, laajempi näkökulma.

Lähtökohtaisesti voidaan ajatella, että meitä haastattelutilanteissa mukana olleita opiskelijoita yhdistää kristinusko ja henkilökohtaisia hengellisyyden kokemuksia, joista keskusteltiin, yhdistää sosionomi-diakoniopinnot. Sosionomi-diakoniksi opiskeleva reflektoi paljon lähimmäisiin ja yhteiskuntaan liittyviä asioita ja myös haastatteluiden keskustelut heijastelivat osin näitä ilmiöitä hengellisyyden näkökulmasta. Opinnäytetyön hermeneuttinen piirre näkyy siinä, että haastateltava vastaa kysymyksiin omien arvojen pohjalta. Aidon hermeneuttisen ymmärtämisen ja tulkinnan perustana on dialogin osapuolten tiedostava ymmärrys siitä, että he tarkistavat omia esiyymmärryksen ohjaamia käsityksiään. (Näreaho 2013.) Keskusteluaiheita oli otsikoitu etukäteen tarkoituksellisesti vain vähän ja otsikoinnissa pyrittiin välttämään haastateltavien ohjaamista sekä vastausten johdattelemista.

6 TUTKIMUSMENETELMÄT

6.1 Teemahaastattelut

Teemahaastattelut on toteutettu puolistrukturoituina haastatteluina ja avoimina haastatteluina. Tätä haastattelumuotoa nimitetään myös vapaaksi, syväksi tai informaaliksi haastatteluksi. Tällainen haastattelu voi olla lähellä keskustelua eikä haastattelijalla välttämättä ohjaile keskustelua. Tavallisesti tutkija jäsentää runsasta materiaalia vasta jälkikäteen. (Metsämuuronen 2009, 247.)

Haastateltavaksi tulevien opiskelijoiden eettinen kohtaaminen on tärkeää. Haastattelut nauhoitettiin opiskelijoiden luvalla ja opinnäytetyölle on myönnetty tutkimuslupa. Ensimmäinen haastattelu oli vapaamuotoinen ja sen tavoitteena oli löytää opiskelijoiden omia näkökulmia tutkittavaan aiheeseen. Keskustelemalla, piirtämällä, kirjoittamalla ja muutamia tukikuvia käyttämällä muotoilimme maastoa jatkossa käytäville keskusteluille. Yhteinen työskentely oli innostavaa ja opiskelijat olivat motivoituneet keskustelemaan aiheesta, josta heillä oli paljon omakohtaisia mielipiteitä ja esimerkkejä. Oppimiskokemuksena haastattelu oli avoin ja toista kuunteleva ja keskustelu oli sujuvaa. Haastattelua voisi kuvata sanalla tasapuolinen. Hengellinen kasvu on hyvin henkilökohtainen tutkimusaihe ja luottamuksellisen ilmapiirin luominen haastattelutilanteissa on tärkeää. Valitsemalla haastattelujen rungoksi vain muutamia pääkysymyksiä, voidaan huomioida se, että tilaa jää vapaalle keskustelulle. Yksi haastatteluprosessin itselleni asettama tavoite oli, että haastateltavat saavat rauhassa muodostaa ajatuskokonaisuuksia, eikä keskusteluita keskeytetä turhaan. Keskustelut olivat monipuolisia ja niiden luonne oli sisällöltään tiivis ja tunnelmaltaan iloinen.

Toimitin ennen toista haastattelua ensimmäisten keskustelujen litteroinnin opiskelijoille, koska haastatteluiden välillä oli kulunut aikaa. Tämän haastattelukerran alussa kävimme lyhyen kokoavan keskustelun ensimmäisestä haastattelusta. Keskustelua käytiin auttamistyön henkilökohtaisista lähtökohdista ja siitä, minkälaisia mahdollisuuksia opiskelijat ajattelevat heillä olevan hiljentymiseen

tulevassa kirkon työssä työpäivän aikana. Keskustelua käytiin myös luovista menetelmistä ja hauskoista opiskelutehtävistä, joiden kautta oli koettu myös hengellistä kasvua.

Kolmas haastattelu oli ensimmäisen haastattelun tapaan toiminnallinen. Työskentelimme pöydän äärellä, johon lajiteltiin laminoituja kortteja. Osassa korteista oli opetussuunnitelman opinnot lukuvuosittain, toisissa oli kirkollisten opintojen opintokokonaisuudet. Työskentely alkoi niin, että opiskelijat tekivät kortteihin tussimerkintöjä sen mukaan, missä opinnoissa olivat kokeneet hengellisiä oppimiskokemuksia. Nämä merkinnät sekä haastattelukysymykset (liite 4) olivat tämän haastattelukerran runkona. Tärkeitä kysymyksiä olivat, miten opinnot heijastuvat hengellisiin kokemuksiin, miten kokemuksia voi liittää opintosuunnitelmaan ja miten opiskelu on vaikuttanut näihin kokemuksiin. Olin varannut etukäteen jokaisen vuoden opinnoista esimerkiksi joidenkin opintokokonaisuuksien toteutumissuunnitelmia (tots), joista valittiin kaksi sen mukaan, mitä opintokokonaisuuksia opiskelijat olivat valinneet hengellisyyden näkökulmasta. Kaikissa kolmessa haastattelussa toteutui tasavertainen ja toista kuunteleva dialogi, jossa käytimme sydäntämme ja otimme vastuuta omasta ajattelustamme (Isaacs 2001, 65).

6.2 Sisällönanalyysi

Opiskelijoiden haastatteluja voidaan heijastella norjalaisen kasvatustieteiden professori Steinar Kvalen kehittämään analyysimalliin. Kvale erottaa analyysin teossa kuusi eri vaihetta (1996), joista ensimmäisessä haastateltavat kuvaavat elämäänsä, kertovat spontaanisti aiheeseen liittyvistä kokemuksista ja tunteista. Viidennessä vaiheessa haastattelijä voi pyytää haastateltavia esittämään käsityksensä tulkin osuvuudesta. Kvale esittää metaforaa käyttämällä, että toiset tutkijat ovat kaivajia, jotka etsivät syvempiä, piilossa olevia merkityksiä ja toiset ovat matkaajia, jotka kulkevat saman reitin haastateltavien kanssa. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 137–138.) Koen oman tutkijan roolini haastateltavien kanssamatkustajana. Kaikkiaan kuuden tunnin keskusteluista löytyi paljon tutkittavia

aiheita. Neljä teemaa, siis käsiteparit, on muotoiltu väljästi, jotta ne tukisivat aiheiden monipuolista tutkimista opinnäytetyön aiheen mukaisesti, joka on henkilökohtainen hengellinen kasvu. Lisäksi väljällä teemoittamisella huomioidaan erilaisten opiskelijoiden mahdollisuudet ottaa osaa samaan keskusteluun, vaikka he olisivat eri kohdissa hengellisessä kasvukaarensa. Tämän huomioimalla haastattelun tunnemaastosta tulee salliva. Se, että teemoja ja puhekokonaisuuksista syntyneitä apuotsikoita on paljon ja niitä peilataan opintosuunnitelmaan, tekee analysoimisesta haasteellista. Hyödynsin analyysin teossa käsitekarttaa, jonka visuaalisuus helpotti aineiston kategorioimista.

Aineistoa on luettava kokonaisuutena useampaan kertaan, jotta sitä voi analysoida hyvin (Hirsjärvi & Hurme 2011). Analyysin edetessä tarkastelin tutkittavia aiheita opinnäytetyön teoreettista viitekehystä vasten, joka muodostuu neljästä teemasta. Alkuperäinen ajatus teemojen valinnassa on ollut se, että ne voivat toimia henkilökohtaisen hengellisen kasvun todentamisen apuvälineinä. Koodausta olen tehnyt samanaikaisesti haastatteluprosessin edetessä. Koodauksen tuloksena syntyy kategorioita, kun pienemmistä teemoista rakennetaan laajempaa tulkintaa tai isoja aihekokonaisuuksia, jotka ovat keskeisiä aineiston analyysin pohjalta (Willberg 2009). Ylä- ja alakategorioiksi muodostuivat seuraavat asiat:

1. Henkilökohtaisten hengellisten oppimiskokemusten konkreettiset muodot:

- toiminnalliset ja aktivoivat tehtävät
- taidemenetelmät
- käytännön harjoittelut
- oppimispäiväkirja
- raamattupiiri
- hartaus
- messu
- rukous
- Raamattu
- hiljentyminen

2. Edellä mainittuja kokemuksia koettiin seuraavissa kristillisissä opinnoissa:

- arvot ja etiikka (AET)
- diakonian ja nuorisotyön ammatillisuus (AMM)
- kristinuskon lähtökohdat (KRL)
- hengellinen työ (DNA)
- kristinuskon pääkohdat (KRP)
- diakoniatyö (DIT)
- seurakuntaharjoittelu (SEH)
- seurakuntatyön kehittäminen (TYK)
- kirkon kansainvälinen vastuu (MMK)
- ajankohtaisia kristinuskon tulkintoja (AKT)

7 AINEISTON ANALYYSI JA TULOKSET

7.1 Aikuinen usko – lapsen usko

Uskon kehitystä tutkitaan eri näkökulmista, kuten kuvaamalla eri-ikäisten ihmisten uskonnollisuutta. Sveitsiläisen psykologin Jean Piaget'n luoma teoria ihmisen kognitiivisesta kehityksestä on ollut monen uskonnollista ajattelua koskevan tutkimuksen perusta. Teologian professori James W. Fowlerin luoma teoria uskon kehityksestä pohjautuu osittain tähän Piaget'n perintöön. Fowler kuvaa uskon kehitystä monikerroksellisena ilmiönä, joka on ihmisen kehittynyt ja kehittymässä oleva tapa kokea itsensä, toiset ja maailma suhteutettuna olemassaolon perimmäisiin ehtoihin. Fowlerin mallissa usko kehittyy kuudessa vaiheessa, lisäksi varhaislapsuudessa syntyvät vastavuoroisuus, perusluottamus, toivo ja rohkeus, jotka ovat perusta myöhemmin kehittyvälle uskolle. (Räsänen 2006, 135, 137–148.)

Diakissa kristillisten aineiden opettaja kysyi luennon alussa, mitä ajatuksia herää sanasta aikuinen usko. Alkoi pohdinta ääneen ja sisäisesti, joka jatkuu monella tavalla opiskeluiden edetessä. Opiskelijoiden omakohtaisille kokemuksille, kysymyksille ja ajatuksille on ollut aikaa kristillisissä opinnoissa. Aikuista uskoa on käsitelty kirjallisina pohdintoina ja myös keskusteluina, erityisesti sellaisilla luennoilla, jotka sivusivat hengellisen kasvun teemaa. Opiskelijan henkilökohtainen hengellinen kasvu ei aina noudattele opetuksen rytmiä ja siksi opiskelijoiden väliset, omalla ajalla käydyt keskustelut ovat merkittävä osa aikuisen uskon prosessia. Aikuisen tapa etsiä vastauksia uskon ja elämän kysymyksiin on moninainen, eikä siihen ole olemassa vain yhtä tapaa. Seurakuntaharjoittelu voi tukea henkilökohtaista hengellistä kasvua hyvinkin intensiivisesti. Yksi opiskelijoista kävi seurakuntaharjoittelupaikassa aikuisrippikoulun, jonka sisällössä huomioitiin aikuiseen uskoon kasvamisen näkökulma (Issakainen, Lehto & Metsätähti 2009).

Tässä teemassa opiskelijat voivat olla eri vaiheissa omassa hengellisessä kasvussaan. Opiskelijoiden tausta sekä aiemmin koetut hengelliset ja uskonnolliset kokemukset vaikuttavat siihen, mikä opiskelijan henkilökohtainen jumalakäsitys on. Aikuiseen uskoon voidaan ajatella kuuluvan rohkaistuminen kristittyinä elämisessä. Uskon löytymisestä ja omasta taustasta opiskelijat kertoivat että he molemmat ovat olleet ja ovat myös nykyään jollakin tavalla mukana seurakunnan järjestämässä toiminnassa.

Haastateltavina olleet opiskelijat kävivät keskustelua aikuisesta uskosta ja lapsenuskosta apuotsikoiden rukous, oppimispäiväkirja, raamattupiiri, messu ja hiljentyminen näkökulmista. Molemmat opiskelijat kokivat keskustelun kaltaisen rukouksen luonnollisena ja toinen opiskelijoista kutsui tällaista rukousta vapaa-muotoiseksi ystävän rukoukseksi. Oppimispäiväkirjan pitäminen koettiin hyvänä, mutta toisaalta siihen käytetty aika riittämättömänä. Raamattupiirin ja messutehtävien vastaamisessa heijastuu opiskelijan henkilökohtaisen, aikuisen uskon ja opiskeluissa sisäistetyn tieto-aidon yhteistyö. Hiljaisuus koettiin tämän teeman yhteydessä niin, että moni opittu asia tarvitsee aikaa kypsyäkseen ja että koko elämä on kokonaisvaltaista oppimista. Mielenkiintoista keskustelua käytiin myös toisen opiskelijan avaamasta keskusteluaiheesta, kuinka usko on hänelle aika radikaali asia.

*Mulle rukous on sellanen elämäntyyli tai niin kun asennoitusmiskulma ajatteluun. Että tiedostaa, että Jumala tiedostaa, niin siitä muodostuu rukous. Toisaalta, mihin Jumala kutsuu, niin siihen Jumala myös varustaa. Se on sitä hiljaista tietoa, joka liittyy ehkä lapsen uskoon.
(Opiskelijahaastattelut 2012-2013.)*

Henkilökohtaisia hengellisyyden kokemuksia opiskelijat olivat kokeneet useissa kristillisissä opinnoissa (liite 3), esimerkiksi toiseen opiskeluvuoteen kuuluvan hengellisen työn opintokokonaisuuden sisällöissä (DNA), jossa ydinsisältöinä ovat Raamatun ja virsikirjan käyttö, sielunhoito ja hengellinen ohjaus sekä kirkon työn ja kutsumus. Opiskelijat pitivät Velskolassa pidettyä retriittiä koko opiskeluajan tähtihetkenä. Aikuisen uskon konketiasta opiskelijat mainitsivat yhteiset rukoukset, joita opiskelijat pitävät yhdessä.

7.2 Ilo - vastoinkäymiset

Perinteinen koulukulttuuri on luonteeltaan toistavan toiminnan kulttuuria, jossa oppiminen nähdään tiedon siirtämisenä opettajilta oppijoille, yksilöiden tietojen lisääntymisenä, muistamisena, soveltamisena ja taitojen hankkimisena (Auvinen, Dal Maso, Kallberg, Putkuri & Suomalainen 2005, 35). Diakin oppimiskemys korostaa opiskelijan omaa kokemusta ja toimintaa. Sosiaalisella vuorovaikutuksella on tärkeä asema oppimisessa ja oppimisessa painotetaan sekä ammatillista että persoonallista kasvua. (Ritokoski & Valtonen 2003, 22–23.) Koska sosionomi-diakoniopinnoissa voi tapahtua merkittävää persoonallista kasvua, voi opintoihin kuulua ilon kokemusten lisäksi myös vastoinkäymisiä.

Haastateltavien opiskelijoiden keskustelu painottui ilon kokemuksiin. Vastoinkäymisistä puhuttiin myös, mutta vähemmän. Olin etukäteen varannut jokaiseen teemaan alustuksen, jota käytin jos keskustelun aloitus oli vaikeaa. Vastoinkäymistä alustin Martti Lindqvistin käsitteellä auttajan varjosta, joka perustuu hänen teokseensa auttajan varjo (Lindqvist 1990). Teoksen lukeminen kuuluu opintoihin ja käsite oli tässä yhteydessä kaikille tuttu. Vastoinkäymisistä ja pettymyksistä käytiin keskustelua yleisellä tasolla, ei niinkään hengellisestä näkökulmasta. Keskustelun vähyys selittyi osin sillä, että opiskelijat olivat kokeneet hengelliset oppimiskokemukset pääosin ilon kautta. Harjoittelukokemukset puhututtivat ja myös se, miten harjoittelupaikoissa toteutuisi tietynlainen tasalautisuus opiskeluympäristönä.

Opiskelijat kävivät keskustelua ilosta ja vastoinkäymisistä apuotsikoiden toiminnalliset ja aktivoivat tehtävät, Raamattu, raamattupiiri, messu, rukous ja hiljentyminen näkökulmasta.

Oli yks kokeilu, missä mentiin lukee Raamattua tonne kaupungille. Jokainen lähti sovitun raamatunkohdan kanssa ja lähti ulos luokkahuoneesta. Mä menin puistoon, ihan tohon kulman taakke ja jotkut paineli Hesariä pitkin ja jotkut jäi koulun sohville makoilee. Siinä oli ideana, että miten saada Raamatun teksti puhumaan eri ympäristössä.

*Me tehtiin sellanen rata, että laitettiin viis tai kuus kannettavaa musiikki-soitinta, joihin saa kuulokkeet, niin rataan. Sillai että käy ensin pisteeltä A pisteelle B ja siin on erilaisii Raamatun kohtii ja me oltiin hankittu sinne musiikkii, joka kuvas Jeesuksen eri tunteita.
(Opiskelijahaastattelut 2012-2013.)*

Opiskelijat valitsivat kolme opintokokonaisuutta, joiden sisällöt heijastelivat ilon kautta henkilökohtaisia hengellisyden kokemuksia oppimistilanteissa. Opinnot sijoituivat ensimmäiseen vuoteen. Yksi näistä oli kristinuskon lähtökohdat (KRL), joka oli molempien opiskelijoiden yhteinen valinta kristillisistä opinnoista. Opetussuunnitelman mukaan yksi tämän opintokokonaisuuden ydinsisältö on hengellisyys ja yksi tavoitteista on, että opiskelija osaa soveltaa Raamatun tekstin ja varhaiskirkon hengellisyden antia hetkipalveluksissa ja hartauksissa. Opiskelijoiden kokemus oli, että aloittavilla opiskelijoilla on paljon eroavuuksia esimerkiksi Raamatun tuntemisessa ja että koulutus vastaa tähän tarjoamalla paljon mahdollisuuksia harjoitella opintojen aikana hartauksien ja raamattupiiri- en pitämistä.

*Siis meillä on.. (mieltii) ...meillä oli siis kahdessa kirkon alan opintojak-
sossa sillain että joka päivän aluks, vaikka jopa joka session, aluks, eli
parhaimmillaan kaks, kolmekin kertaa päivässä, siis nautitaan toisen
opiskelijan tekemästä hartaudesta
(Opiskelijahaastattelut 2012-2013).*

7.3 Kokonainen – keskeneräinen

Suomalaisessa yhteiskunnassa on tapahtunut kilpailun kovenemista opiskelija-rekrytoinneissa ja tämä vaikuttaa osaltaan opiskelijajoukon heterogeenisyyteen (Auvinen, ym. 2005, 71). Olikin ilo kuulla Diakin kristillisten aineiden yliopettajan Pekka Launosen haastattelussa siitä, minkälaisia asioita Diak huomioi hakija-prosessissa, jonka yhtenä tarkoituksena on ottaa sisään oppilaitokseen erilaisia opiskelijoita. Se, että opiskelijan ihmisyyden saa olla keskeneräinen, on hyvä lähtökohta lähteä oppimaan ihmisyyden moninaisuutta.

Sosionomi-diakonin työssä autetaan ihmisiä, jotka ovat kokeneet vaikeita kriisejä ja myös traumoja. Oman henkisen ja hengellisen kasvun merkityksen ym-

märtäminen on tärkeää. Sosionomi-diakoniopintojen aikana tätä aihetta pohditaan monesta näkökulmasta, myös henkilökohtaisesta, jolloin on mahdollista reflektoida henkilökohtaista hengellisyyttään. Opiskeluun liittyvistä harjoitteista jotkut saattavat käynnistää sisäisen prosessin ja joskus ne tuovat pintaan ihmisyiden kasvun kriisikohdan, joka on ollut jo olemassa, mutta jota opiskelija ei ole tiedostanut vielä itsekään. Nämä oppimiskokemukset ovat arvokkaita kokemuksia ja merkittävää auttamistyön osaamisen pääomaan, joka kertyy itse kokenemalla.

Haastateltavina olleet opiskelijat kertoivat kokeneensa tuutor-toiminnan erittäin merkityksellisenä henkilökohtaisen hengellisyiden kasvun prosessissa koko opiskeluiden ajan. Keskusteluissa pohdittiin oman jaksamisen merkitystä esimerkiksi diakoniatyöntekijänä asiakaspalvelutilanteissa, joissa asiakkaalla on jaettavana hyvin raskaita asioita. Opiskelijat kuvasivat käytännön esimerkein sitä, miten ihminen on kokonainen silloin kun tunnistaa ja tiedostaa oman keskeneräisyytensä ja osaa toimia sen mukaisesti. Toinen opiskelijoista kertoi esimerkkejä, miten säätelee hyvin herkällä tavalla omaa jaksamistaan. Keskustelu liikkui ihmisyyden keskeneräisyyden ja kokonaisuuden rajapinnalla ja samalla kristillisen ihmiskuvan sekä sosionomi-diakonin työtä ohjaavan etiikan äärellä.

Opiskelijat olivat kokeneet näitä ihmisyyden kokonaisuuden ja keskeneräisyyden aiheita luontevimmin hiljaisuuden ympäristöissä. Hiljaisuuden merkitys koavana ja eheyttävänä elementtinä oli molempien opiskelijoiden kokemus. Tämä teema poikkesi muista siten, että opiskelijoiden oli vaikea sijoittaa kokemuksiaan tiettyihin opintokokonaisuuksiin. Keskustelu oli rikasta ja paljon pohdintoja syntyi tulevasta työstä.

Osataanko me pitää rauhaa töissä mukamme? Entä työn ohessa käytävää arvokeskustelua? Entä jos te huomaatte työkaverista, että se on hävitännyt hiljaisuuden ja rauhan? Olis taito todella, että osaa sanoa viisaasti siinä kohtaa, kun näkee, et nyt toi väsyttää itensä, jos se jatkaa viel tätä samaa. En haluais työskennellä yksin. Jos jokainen suuntaa omaan erityisalaan, niin kyl mä haluaisin, et mun lähimmät työkaverit on ne toiset diakoniatyöntekijät. (Opiskelijahaastattelut 2012–2013.)

7.4 Hiljainen tieto – kirjaviisuus

Tiedetään, että aivoissa on noin 100 miljardia hermosolua, jotka käsittelevät 70 000 ajatusta päivittäin, joissa on älyä, tunteita, mielikuvitusta, tahtoa, persoonallisuutta ja hengellisyyttä (Lichtenwalter 2013, 27). Miten ja missä ihmisen hiljainen tieto sitten on? Kirkko-organisaation hengellisen työn ytimeen kulminoituu sanattomuus ja työssä toimitaan vahvasti hiljaisen tietämisen alueilla. Hiljaiseen tietoon liittyy kokonaisvaltaisesti kaikki se geneettinen, ruumiillinen, intuitiivinen, myyttinen, arkkityyppinen ja kokemusperäinen tieto, jota ihmisellä on. (Suhonen 2009, 12–13.)

Tämä teeman otsikko on haastateltavien opiskelijoiden itsensä muotoilema, haastatteluprosessin alussa. Opiskelijat olivat sitä mieltä, että hiljaisen tiedon oppimisessa kaikki viisi harjoittelujaksoa ovat tärkeitä. Vastauksissa oli myös eroavaisuuksia ja joihinkin harjoitteluihin liittyi myös pettymyksen kokemuksia. Kuitenkin yhteinen kokemus oli, että harjoittelujaksojen aikana on opittu monia taitoja, myös hiljaista tietoa. Diakoniatyössä hiljaisen tiedon siirtäminen koetaan tärkeänä. Diakoniatyöntekijöiden mukaan näin voidaan siirtää jotakin olennaista ja sanatonta työstä. (Suhonen 2009, 136.) Hiljaisen tiedon avulla ihminen voi omaksua, selviytyä ja tehdä valintoja käytännön elämässä (Suhonen 2009, 14). Opiskeluiden toisen vuoden aikana on seurakuntaharjoittelu, jonka merkitys on oleellinen kirkon alan opiskelijoille. Myös haastatellut opiskelijat olivat kokeneet seurakuntien harjoittelupaikat luontevimpana ympäristönä oppia hengellisyyttä hiljaisen tiedon kautta. Molemmat haastateltavista mainitsivat seurakuntaharjoittelun merkittävimmäksi harjoittelujaksoksi.

Seurakuntaharjoittelusta sain palautetta et mussa on sellasta hengellisen tieto-taidon potentiaalia, mitä mä en käytä, tai en osaa tai uskalla käyttää. Tai et mä en niin ku tiedosta niitä. Hengellisessä työssä tarvii taitoja, jotka on hiljaista tietoo. Ne on kohtaamisen tapoja, miten kohtaa ihmisiä ja tiedostaa eri juttuja. Varmaan osittain on myös persoonallisuudesta kiinni, koska ollaan niin erilaisia ihmisiä. Hiljainen tieto tulee vähitellen, persoonasta riippuen. (Opiskelijahaastattelut 2012–2013.)

Hiljaisen tiedon käsiteparina on kirjaviisuus. Keskusteluissa puhuttiin diakilaisesta oppimistavasta, joka perustuu paljolti asioiden ja ilmiöiden refleктоimiseen. Käsite kohti tutkivaa ammattikäytäntöä on Diakin opiskelijoille tuttu oppimismetodi, jonka käytän opettelemista aloitetaan jo opiskelujen alussa. Kirjojen lukemisen määrä tuntui opiskelijoista suurelta.

Nyt korostuu kirjaviisuus, tällä hetkellä. Joudutaan kahlaamaan ja rämpimään kirjoja läpi, mutta tästä kirjaviisuudesta joskus tulee sitä hiljaista tietoa (Opiskelijahaastattelut 2012–2013).

Teeman keskustelut kiteytyivät kahteen tehtävään, jotka kuuluvat opintokokonaisuuteen kirkon kansainvälisestä vastuusta. Haastateltavat olivat samaa mieltä siitä, että opintokokonaisuuteen ei liittynyt kovin paljon hengellisiä elementtejä, mutta toisaalta yksittäisen tehtävän kautta oli koettu merkittäviä hengellisiä oppimiskokemuksia. Kontekstuaalinen raamatuntulkinnan tehtävä oli kahden opintopisteen tehtävä, jossa sovelletaan vapautuksen teologian lähestymistapaa ja sen yhteydessä molemmat opiskelijat olivat kokeneet henkilökohtaisia hengellisiä kokemuksia, jotka liittyivät kirjaviisuuteen ja sitä kautta hiljaisen tiedon keräämiseen.

7.5 Yhteys

Yhteys on asia, joka yhdistää opinnäytetyön kaikki osat toisiinsa. Yhteydellä tarkoitetaan tässä kontekstissa yhteyttä Jumalaan. Opiskelijat kertoivat hengellisyyden kokemuksistaan yhteyden kautta aiheissa rukous, Raamattu ja hiljentyminen. Rukous tuli esille keskusteluissa usein ja sen on koettu olevan merkittävä osa hengellisissä oppimiskokemuksissa. Pidimme rukouksen ennen haastattelun aloittamista ja keskustelimme rukouksen merkityksestä juuri siinä tilanteessa. Sosionomi-diakoniopintojen aikana muutama kristillisten aineiden luento alkoi yhteisellä rukouksella, mutta kaikkien opintojen aikana rukouksia oli vain muutama. Tutor-ryhmän ohjaaja aloitti opiskelijaryhmän tapaamisen yhteisellä rukouksella, jossa hän huomioi jokaisen opiskelijan yksilönä hyvin kauniilla tavalla ja rukous tuntui luonnolliselta tässä ryhmässä, jossa keskusteltiin opiskeli-

joiden oppimisen edistymisestä ja myös hengellisestä kasvusta. Haastateltavat opiskelijat kertoivat kokeneensa kristillisissä opinnoissa Raamattuun liittyvää hengellistä kasvua paljon ja opetusmetodien olleen monipuolisia. Toisaalta Raamatun opetuksen toivottiin olevan vielä yksityiskohtaisempaa, opettaen esimerkiksi, miten joissakin Raamatun eri kohdissa olevat asiat liittyvät toisiinsa. Tätä on opetuksessa, mutta toive oli, että Raamatun opetusta olisi vielä enemmän.

Hengelliset oppimiskokemukset tarvitsevat aikaa. Hiljaisuus oli opiskelijoita yhdistävä asia ja he myös kuvailivat niitä paikkoja, joihin itse menevät hiljentymään. Yhteistä näille hiljaisuuden ympäristöille oli se, että ne löytyvät helposti oman arjen yhteydestä. Toiselle opiskelijoista tärkeitä olivat meri ja kalliot, toinen koki tärkeäksi arjessa pysähtymisen omassa lähiympäristössään, tutussa kontekstissa. Silloin mieli hiljentyy ja on avoin yhteyden kokemukselle. Yhteys merkitsee meille sosionomi-diakoniopiskelijoille myös yhteyttä Jumalaan. Kirjoitimme ajatuksia tästä ja opiskelijoiden papereissa luki sanat kasvaminen, kehittyminen, keskeneräisyys, heittäytyminen ja luottaminen. Toisessa paperissa luki luottamus, tunteet, matkalla oleminen, Jumala, elämä ja elämä kasvattaa. Yhdessä paperissa luki kysymyksinä puhunko ohi, näethän kasvoni, kestävä, miten, miksi, kuulethan minun ääneni, käännythän puoleeni, kuljethan ja kohdataanko.

Opiskelijoita yhdistää samaan ammattiin valmistuminen. Opiskelujen alussa voi katsoa tulevaan tietämättä täysin, mitä se tuo tullessaan. Nyt, kun valmistumisen kynnyksellä katson takaisin alkuun, voin todeta, että olen saanut kulkea rikkaan tien. Valintakokeen esseessä kirjoitin, että haluaisin pohtia uusien ihmisten kanssa elämää ja kasvaa ammatillisesti herkkänä tulevaan ihmissuhde-työhön juuriltani vahvana. Toivoin myös, etten koskaan alkaisi pitämään asioita itsestäänselvyyksinä. Toivon edelleen.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS

Henkilökohtainen hengellisyden kokemus kristillisissä opinnoissa on hyvin subjektiivinen tutkimusaihe. Opiskelijat ovat yksilöitä, joilla on erilaisia käsityksiä hengellisyydestä. Se tekee hengellisyden määrittelemisen haasteelliseksi. Tämän työn määritelmä hengellisyydestä oli kuin valkoinen taulu, johon käsitys hengellisyydestä maalataan yhdessä, prosessin edetessä. Ainutlaatuisuuden ja yksilöllisyyden vuoksi fenomenologinen tieteenfilosofinen suuntaus on ollut luonteva valinta työn tutkimusstrategiaksi. Fenomenologinen suuntaus korostaa ihmisen havaintoihin ja kokemuksiin perustuvaa tiedon tuottamista ja tutkimuskohdetta pyritään lähestymään ilman ennalta asetettuja oletuksia, määritelmiä tai teoreettista viitekehystä. (Jyväskylän yliopisto i.a.)

Käsitepareiksi muotoillut teemat olivat tämän työn viitekehys ja ne oli tarkoituksellisesti muotoiltu väljästi. Aineiston sisäisinä valintoina tehdyt kymmenen hengellistä otsikkoa kuvaavat hyvin sitä monipuolisuutta, joka liittyy Diakissa kristillisten aineiden opiskeluun. Haastateltavat opiskelijat keskustelivat kaikista aiheista tasapuolisesti ja otsikointi syntyi luontevasti niiden aiheiden pohjalta, joista he keskustelivat kaikissa kolmessa haastattelussa. Työn rungon jäsentely olisi voinut olla prosessin alussa strukturoidumpaa, mutta toisaalta opinnäytetyön luonteen huomioiden, tutkimusprosessi eteni ja muotoutui sen aikana muodostuneiden kokemusten kautta. Tutkittavia aihekokonaisuuksia oli kolme: teema (käsiteparit), apuotsikot (opiskelijoiden konkreettiset kokemukset) ja opiskelijoiden valitsemat kymmenen kristillistä opintokokonaisuutta, joiden sisällöissä haastateltavat kertoivat kokeneensa henkilökohtaisia hengellisyden kokemuksia. Teemojen määrä oli mielestäni sopiva. Oli mielenkiintoista havaita, miten joku teema herätti paljon keskustelua ja jokin toinen teema jäi vähäiselle pohdinnalle. Tämän syyn pohtiminen jäi opinnäytetyössä kovin ohueksi.

Kirkon työntekijäksi kasvaminen on kokonaisvaltainen prosessi, jossa oma hengellisyys ja uskonnollisuus voi ja saa kasvaa. Voidaan todeta, että Diakin opetuksessa hengellisyden kokemukset ovat vain yksi osa kristillisten opintojen

kokonaisuutta, mutta toisaalta koska kokemukset ovat henkilökohtaisia, on opiskelijan mahdollista kokea hengellisiä kokemuksia paljonkin. Opiskelijoiden kokemusten liittäminen opintosuunnitelmaan ei ollut aina yksiselitteistä. Vuoden aikana käydyissä keskusteluissa kuitenkin teemat, apuotsikot ja opintokokonaisuudet limittyivät toimivalla tavalla yhteen.

Aloitin opinnäytetyönprosessin tekemällä ”aikamatkan” omiin sosionomi-diakoniopintoihin. Luin tehtäviä, tenttejä, luentomerkintöjä, palautteita niin opettajilta, kuin myös opiskelijakollegoilta sekä oppimispäiväkirjamerkintöjä. Jäin miettimään kutsumuspäiväkirjan merkitystä, josta Ritokoski ja Valtonen kirjoittavat Diakin tutkimuksessaan (2003). Kutsumuspäiväkirja oli itselleni uusi käsite, mutta sen käyttöä voisi suositella koko opiskeluiden ajan pidettäväksi. Opiskelijana ajattelen, että myös hengellisen oppaan (henkilö) merkitystä voisi vielä vahvistaa koskemaan koko sosionomi-diakoniopintojen aikaa. Tutor-toiminta on hyvä asia, mutta mahdollisuus henkilökohtaisempaan ohjaukseen sellaisen henkilön kanssa, joka pysyisi samana koko opintojen ajan, olisi tärkeää.

Tutkimusta voidaan pitää luotettavana, koska haastateltujen opiskelijoiden henkilökohtaisia hengellisyyden kokemuksia on tutkittu useista näkökulmista, joista johdetut tulokset eivät ole olleet epäloogisia keskenään. Joitakin opinnäytetyön johtopäätöksiä ja opiskelijoiden toiveita on jo viety käytäntöön keskustelun tasolla. Tämä tapahtui luontevasti, koska opiskelijat keskustelivat joistakin samoista aiheista, kuin kristillisten aineiden yliopettaja Pekka Launonen puhui omassa haastattelussaan. Voidaan ajatella, että opinnäytetyön sivussa syntynyt keskusteluyhteys opiskelijoiden ja yliopettajan välillä oli myös omalta osaltaan tärkeä asia, koska näin osa opiskelijoiden kokemuksellisuudesta kulkeutui heidän terveisinään Pekka Launoselle. Tältä pohjalta ymmärsin itse tutkijana, että yksittäisten opiskelijoiden kokemukset voidaan nähdä merkittävänä asioina isossa, kristillisten oppiaineiden kokonaisuudessa.

Haastateltavien opiskelijoiden pohdinnat olivat moniulotteisia ja syvällisiä. Ensimmäisen haastattelun keskusteluissa oli paljon mielipiteitä ja asioiden taustoista keskusteltiin. Alussa pohdinnoissa näkyi oman osaamisen kriittisen ana-

lysoimisen ja toisaalta armon toisiaan tasapainottava vaikutus. Toisen haastattelun sisältö oli tiivis ja reflektoitavaa materiaalia syntyi paljon. Kolmannessa haastattelussa painottui toiminnallisuus ja aiempia keskusteluja operoitiin vielä tarkemmin kristillisten aineiden toteutussuunnitelmien kanssa. Monet kokemukset tiivistämällä voisi sanoa, että haastateltavilla oli nähtävissä paljon iloa heidän oppimisprosesseissaan. Esimerkiksi rukouksen kautta opiskelijat ilmaisivat iloa, luottamusta Jumalaan, omaa hengellisyyttään sekä yhteyttä toisten opiskelijoiden kanssa. Rukous koettiin elämän- ja ajattelun tapana, jossa kyse on hengellisyyden syvällisestä tiedostamisesta.

Yhtenä opiskelijoiden pohdintojen johtopäätöksenä voidaan pitää opiskelijoiden toivetta tulevasta työpaikastaan. He toivoivat työyhteisöä, jossa saa olla kristityn saappaissa. Että siellä olisi sellaisia ihmisiä, jotka tunnistavat ja tietävät, mistä puhutaan, kun puhutaan tunnemaastosta uskon elämään liittyen. Että siellä olisi sellaisia vahvoja ihmisiä, jotka tunnistavat ja että siinä työyhteisössä olisi tällaista kasvattamista. Ja että he kantaisivat, jotka ovat näissä asioissa jo viisaampia. Että he haluaisivat kantaa ehkä joillekin itselleenkin vielä tiedostamattomia asioita, kannatellen ja puhdistuen, vieden stressiä pois. Eihän kukaan aina jaksa, eikä tarvitse kokoajan toista kantaa, mutta kuitenkin tällaisessa työyhteisössä saisi olla töissä kristilliset saappaat jalassa.

9 YHTEYS HERKKYYDEN KAUTTA

Diakilainen opiskelija, joka kokee hengellisyyttä opinnoissa henkilökohtaisella tavalla. Aiheen tutkimisessa mielenkiintoista on sen subjektiivisen ja osin yleisen luonteen asetelma. Opintojen alkaessa Diakin oven avaus oli kuvainnollisesti jonkin suuremman alku. Nyt katson monista kokemuksista kiitollisena jo eteenpäin. Olen oppinut katsomaan lähelle, että näen kauas. Jokaisella ihmisellä on olemassa oma perusääni, tavallaan myös ihmisen hengellisyydellä on oma ääni ja kun se on tasapainoinen, se soi harmonisesti muidenkin ihmisten äänten kanssa. Luulin, että ihminen ei näe missä hengellinen tuuli puhaltaa, mutta nyt olen ymmärtänyt, että tuon tuulen selässä voi hetkittäin seistä, nojata eteenpäin ja luottaa. Elämän hektisyyden keskelle kannattaa pysähtyä usein Pyhän ääreen. Näitä arvohetkiä meille tarjotaan runsaasti. Niitä voi löytyä viipyilevän hetken kauneudessa. Joskus Pyhän kokemus löytyy kiireisen työpäivän teekupin mutkittelyssä höyryssä, lapsen umpisolmuun menneissä kengännauhoissa tai ehkä sen saman oven jokapäiväisessä narinassa, jota edes öljy ei hiljennä. Joskus on niin kiire, että tarvitaan toinen ihminen, joka lempeästi kääntää kasvomme kohti Pyhyyttä ja valoa. Herkän kastepisaran tavoin, me ihmiset tarvitsemme valoa, jotta kaikki kauniit värimme näkyvät ja heijastuvat ympäristöönkin. Luonto kertoo herkällä tavallaan, miten Jumala luo uutta joka päivä. Toivon, että muistaisimme, että jokainen miestä on uusi, kaunis luomus.

LÄHTEET

Aalto, Kirsti & Gothóni, Raili 2009. Ihmisen lähellä. Hengellisyys hoitotyössä. Helsinki: Kirjapaja.

Auvinen, Pekka; Dal Maso, Riitta; Kallberg, Kari; Putkuri, Päivi & Suomalainen, Katja 2005. Opetussuunnitelma ammattikorkeakoulussa. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun julkaisuja B: Selosteita ja opetusmateriaalia, 9.

Diakonia-ammattikorkeakoulu i.a.a. Korkeakoulu, jolla on kansallinen erityistehävä. Viitattu 9.10.2013.
<http://www.diak.fi/mikadiak/Sivut/default.aspx> .

Diakonia-ammattikorkeakoulu i.a.b. Diak on arvoyhteisö. Viitattu 9.10.2013.
<http://www.diak.fi/mikadiak/Arvot/Sivut/default.aspx> .

Diakonia-ammattikorkeakoulu i.a.c. Diakpeda. Viitattu 9.10.2013.
<http://www.diak.fi/mikadiak/Sivut/DIAKpeda.aspx> .

Hakemus ammattikorkeakoulun toimilupaa varten 2013. Diakonia-ammattikorkeakoulu Oy:n hallitus. Viitattu 13.10.2013.
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/ammattikorkeakoulu-tus/ammattikorkeakoulu_uudistus/toimiluvat/liitteet/Diak_toimilupahakemus.pdf .

Hall, Mark & Luke, Tim 2010. Kuka ymmärtää tuulta. Keuruu: Aikamedia.

- Henttonen, Kai 2013. Diakonian teologia ja sen merkitys 2013. Henttonen, Kai; Hirvonen, Jari & Malinen, Anette. Videotallenne opettajien keskustelusta diakonian virkaan liittyvästä teologiasta ja siitä, miten diakonia haastaa teologian. Virtuaalinen oppimisolusta Fronter. Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme Helena 2011. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Oy Yliopistokustannus.
- Holmes, Bob 2005. Uskonnollinen kokemus, tunneaivojemme luomus? Viitattu 9.10.2013. Tiede. Suomalainen tiedelehti. 9.6.2005.
http://www.tiede.fi/artikkeli/266/uskonnollinen_kokemus_tunneaivojemme_luomus_ .
- Isaacs, William 2001. Dialogi ja yhdessä ajattelemisen taito. The Doubleday Broadway Publishing Group.
- Issakainen, Tytti; Lehto, Jukka & Metsätähti, Sinikka 2009. Elämä kutsuu. Matkakumppani tiellä aikuiseen uskoon. Helsinki: Kotimaa-Yhtiöt.
- Jyväskylän yliopisto i.a. Koppa. Tieteenfilosofiset suuntaukset. Fenomenologia. Viitattu 15.11.
<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tieteenfilosofiset-suuntaukset/fenomenologia>.
- Kauppila, Reijo 2003. Opi ja opeta tehokkaasti. Psykkinen valmennus oppimisen tukena. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ketola, Kimmo 2008. Uskonnolliset kokemukset ja emotiot. Teoksessa (toim.) Ketola, Kimmo; Pyysiäinen, Ilkka & Sjöblom, Tom. Uskonto ja ihmismieli. Johdatus kognitiiviseen uskontotieteeseen. Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus.

Kirkon alan ydinosamisalueiden toteutuminen 2011. Ops- ja tots uudistus 28.10.2011. Sosionomi-diakoni ja sosionomi-kirkon nuorisotyö.

Kuortti 2013. Pohdiskeleva essee. Kirkon diakoniatyön ja nuorisotyön asiantun-
tijuus. DNA 2–3. Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Laitila, Teuvo 2006. Ihmisen jumalat. Johdatus uskontotieteeseen. Joensuun
yliopisto. Täydennyskoulutuskeskus. Julkaisusarja B n:o 22. Joen-
suu: Joensuun yliopisto.

Lichtenwalter, Larry 2013. Mitä minä ajattelen? Moraalinen herkkyyys ja hengel-
linen vaikutus. Nykyaika. 24, 27–28.

Lindqvist, Martti 1990. Auttajan varjo. Pahuuden ja haavoittuvuuden ongelma
ihmistyön etiikassa. Helsinki: Otava.

Metsämuuronen, Jari 2009. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä 4.
Helsinki: International Methelp Oy.

Näreaho, Leo 2013. Olemmeko hermeneuttisen kehämme vankeja? Vartija.
Viitattu 11.11.2013. <http://www.vartija-lehti.fi/olemmeko-hermeneuttisen-kehamme-vankeja/>.

Ojanen, Eero 2012. Henkisyys ja hengellisyys ajassamme. Luento 24.9.2012.
Keskusteleva psykologia-klubi. Tulevaisuuden Ystävät ry. Teatteri
Avoimet Ovet.

Opiskelijahaastattelut 2012–2013. Sosionomi-diakoniopiskelijat. Diakonia-
ammattikorkeakoulu, Etelä, Helsinki. Haastattelut 28.11.2012,
21.08.2013 ja 15.10.2013.

Pohjanheimo, Outi 2013. Uskonnollinen kokemus, USH120, 5 op. kevät 2013.
Helsingin yliopisto. Avoin yliopisto. Uskontotiede. Verkko-opinnot.
Viitattu 13.6.2013. Tuloste tekijän hallussa.

- Raamattu. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1938 käyttöön ottama suomennos. Helsinki: Suomen Piipiseura.
- Ritokoski, Sami & Valtonen, Minna 2003. Miten suunta löytyy? Diakonia-ammattikorkeakoulun opiskelijat kutsumusta, ammatillista identiteettiä ja työhön sijoittumista pohtimassa. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja B. Raportteja 15.
- Räsänen, Antti 2006. Uskon kehitys ja hengellinen ohjaus. Teoksessa Heikki Kotila (toim.) Hengellisen ohjauksen kirja. Helsinki: Kirjapaja, 132-150.
- Suhonen, Katri 2009. Mitä hiljainen tieto on hengellisessä työssä? Kokemuksellinen näkökulma hiljaisen tiedon ilmenemiseen, siirrettävyyteen ja siirrettävyyden merkitykseen ikääntyneiden diakoniatyöntekijöiden ja pappien työssä. Väitöstutkimus. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Jyväskylän yliopisto.
- Säljö, Roger 2004. Oppimiskäytännöt. Sosiokulttuurinen näkökulma. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Wikström, Owe 2011. Vasta rakkaus antaa merkityksen. Helsinki: Kustannus-Osakeyhtiö Kotimaa / Kirjapaja.
- Willberg, Eeva 2009. Laadullisen aineiston luotettavuus. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Erityispedagogiikan yksikkö. Viitattu 11.11.2013. <https://www.jyu.fi/edu/laitokset/eri/opiskelu/opiskelu-info/prosem/laadullinen>.
- William, James 1981. Uskonnollinen kokemus. Hämeenlinna: Karisto.
- Wiskari, Juha 2005. Kartta arjen huippusuorituksiin. Helsinki: WSOY.

LIITTEET

Liite 1. Kristillisten aineiden yliopettajan haastattelukysymykset

ONKO HENGELLISYYS MUUTTUNUT OPISTOASTEISEN
KOULUTUKSEN MUUTTUESSA
AMMATTIKORKEAKOULUOPETUKSEKSI?

- Mikä ero on esim. Järvenpään opistovaiheessa (ennen AMK-vaihetta) ilmenneen hengellisyyden ja sen aseman opetuksessa suhteessa nykyiseen Diakiin?

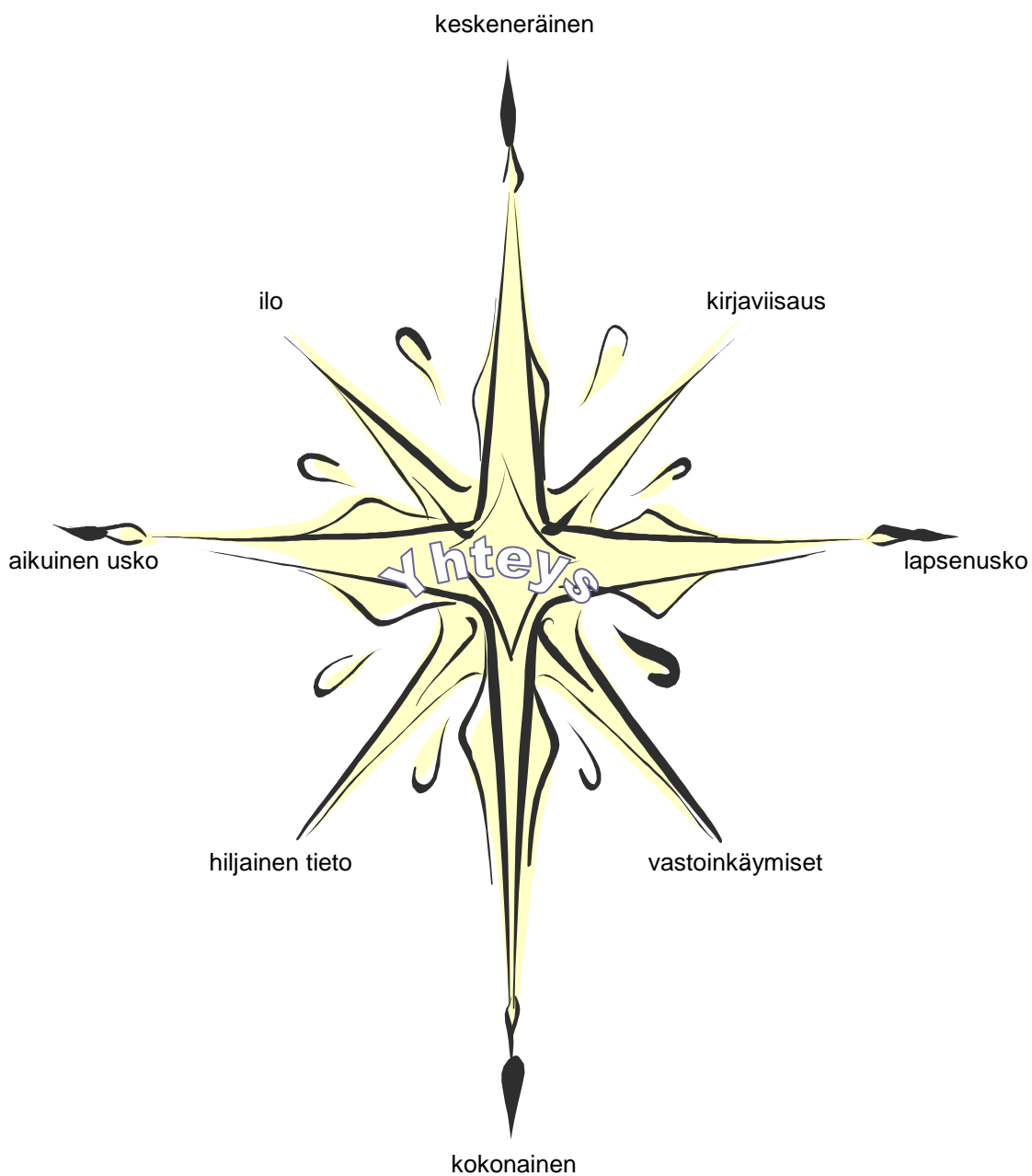
HENGELLISYYDEN ASEMA DIAKIN OPINNOISSA?

- Mitä hengellisyys Diakin opinnoissa sinun mielestäsi tarkoittaa?
- Mikä on hengellisyyden pedagoginen luonne?

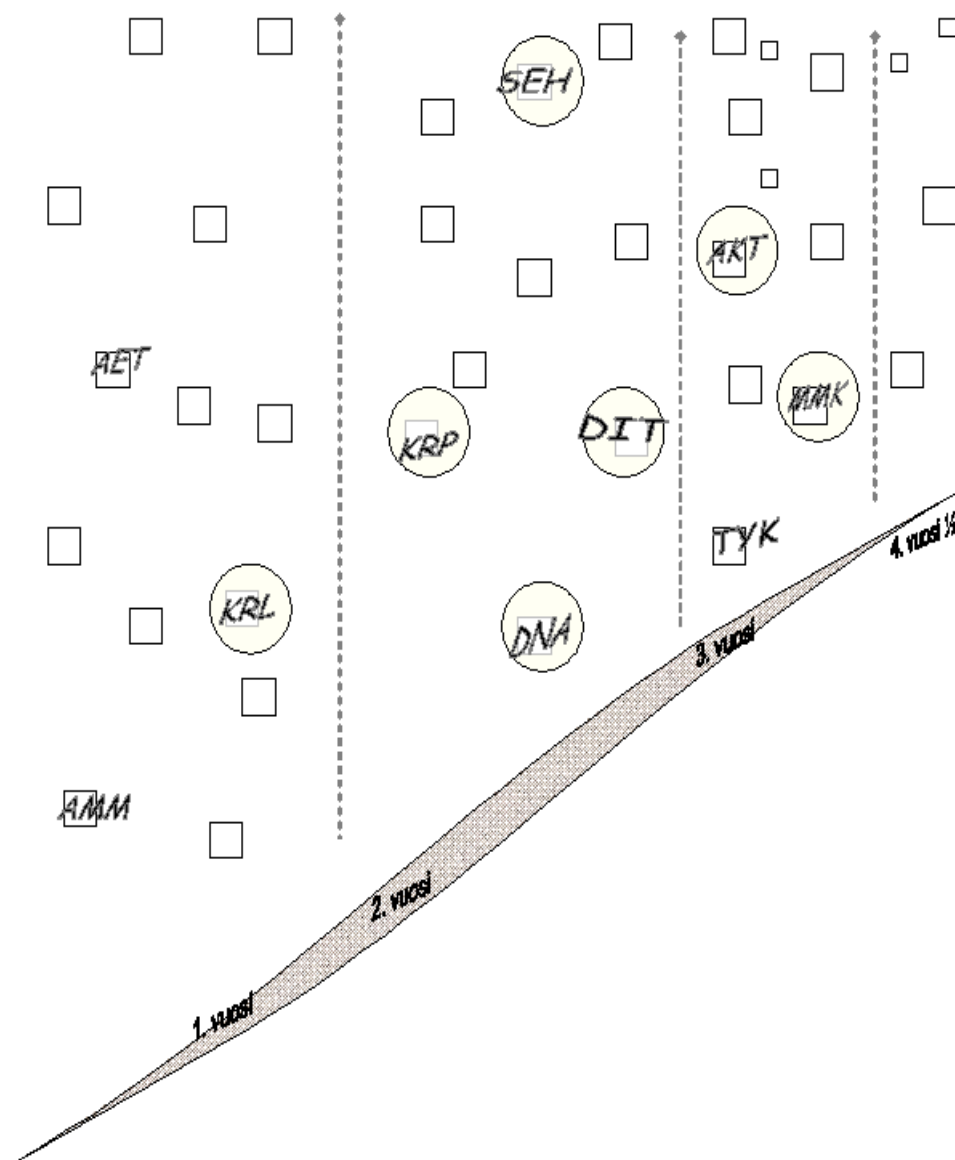
MISSÄ JA MITEN HENGELLISYYS NÄKYY
(opetustilanteet, keskustelut opiskelijoiden kanssa ym.) ?

- Millä tavalla opettaja näkee oppilaan hengellisen identiteetin kasvunkaaren, voiko opettaja todentaa opiskelijalle, että hänellä on kehittynyt ymmärrys omasta roolistaan hengellisen työn osaajana?

Liite 2. Työn viitekehys käsittekarttana

Liite 3. Opiskelijoiden hengellisyden kokemuksia opinnoissa

Lyhenteiden merkitykset niissä opinnoissa, jotka molemmat opiskelijat valitsivat hengellisyden näkökulmasta: KRL, kristinuskon lähtökohdat, KRP, kristinuskon pääkohtia, SEH, seurakuntaharjoittelu, DIT, diakoniatyö, DNA, diakonian ja nuorisotyön asiantuntijuus, MMK, moninaisuus ja monikulttuurisuus ammatillisessa työssä sekä AKT, ajankohtaisia kristinuskon tulkintoja.

Liite 4. Opiskelijoiden 3. haastattelun kysymykset

- Oletko mielestäsi saanut sosionomi-diakonikoulutuksessa oppia, ymmärrystä ja käytännön työkaluja, jotta osaat toteuttaa hengellisyiden osa-alueita *) tulevassa työssäsi? Missä kohtaa opintoja ja miten näitä asioita on omaksuttu?
- Entä kuinka paljon ja minkälaista opetusta opintoihin on sisällytetty muista hengellisen työn tekemisen taidoista, kuten empatia, eettisyys, kuunteleminen, vaikeiden elämänskysymysten kohtaaminen yhdessä asiakkaan kanssa ja erilaisten metodien käyttö asiakastilanteissa?
- Miten sosionomi-diakoniopinnoissa hengellisyys painottuu, teoriaan vai käytäntöön ja jos toivot tähän jotain muutosta, niin kerro siitä?
- Kerro miten koet, onko säännöllinen tutor-toiminta vaikuttanut hengellisen identiteetin ja hengellisen ammatillisen identiteetin kasvuun sosionomi-diakoniopinnojen aikana.
- Minkälaisia hengellisyiden sisältöjä ajattelet voivasi viedä työelämään, jos työskentelet muualla kuin kirkon työntekijänä kirkon palveluksessa?

*) Esimerkiksi jumalanpalvelukset, ehtoollisen vietto, hiljaisuus, mietiskely, rukous, laulaminen, musiikki, ja hengellinen kirjallisuus.